

Satsenheder: 171.545

Forord

Jeg vil gerne indledningsvis takke min vejleder, Kaspar Villadsen, der igennem de sidste seks måneder, med engagement og et roligt gemyt, har forsøgt at holde mig til den røde tråd, som havde der nogensinde været en. Der, foruden, vil jeg gerne sige tak til Mathilde – for uden dig *bliver* jeg *aldrig* til noget – tak til Mette for rettelser, og sidst men ikke mindst tak til mine venner, for at tage imod når modet har svigtet lidt i min ende.

-God Fornøjelse-

Executive summary: A question of identity

– an analysis of the conceptualization of the LO Trade Union

By applying the theory of Conceptual History by Reinhart Koselleck, the following thesis explores how concepts become the source of unity through statements by the LO-Trade Union. The overall problem that this thesis seeks to address is how the central concepts of struggle (kamp) and solidarity (solidaritet) construct the unity of the LO Trade Union via the union's own statements about these concepts; and how these concepts in turn affect the general course of development of the LO Trade Union. Thus, the goal of the thesis is to show how the LO Trade Union produces and is produced through the change of concepts in the clash with social and political historic circumstances, and particularly idea of the welfare state.

By its use of the concept of unity, this thesis adheres to the theory, addressed in Conceptual History, in which unity arises as statements addressing either side of the inherent contrasting difference in concepts. Thus, the LO Trade Union acquires unity through statements addressing the positive side of the concepts, struggle and solidarity, and consequently recognize themselves as either, or both, those who struggle and those who are solidaric, as opposed to those who don't and are not.

However, the historic conceptualization of these concepts must always be determined by the methodical investigation into how certain historic periods and their unique social and political environment affect the circumstances in which concepts become concepts. Hence, this thesis also seeks to discover how tension was created between differences in the historical emergence of the concepts struggle and solidarity, and their later use to unify the LO Trade Union. Thus discovering how the complexity of the current Danish labor market, and society in general, fragment the unity of the LO Trade Union by affecting how concepts attain and attract meaning. This as a direct result of the tension created between concepts' historic meaning and their actualization in complex modern society.

Thus, by seeking unity through the historic concepts of struggle and solidarity, the LO Trade union becomes torn between the historic heritage of the concepts and the way those same concepts, in a modern welfare state, have to apply to common interests. Because of this tension, and how it affects the unity of the LO Trade Union, the LO Trade Union seeks to reaffirm the concepts' meaningfulness, by applying them to address the general, common Danish labor market's struggle to maintain its competitive edge in the face of globalization. Thus plunging the LO Trade Union into an even more uncertain struggle for identity, because of the loss of the unifying concepts' ability to define what the struggle is against, and towards whom solidarity is to be directed.

Indhold

Kapitel 1	6
1.1. Indledning: <i>Spørgsmål</i>	6
1.1.1. Indledning fortsat: <i>En undren</i>	8
1.1.2. Problemformulering: <i>Mod et klart spørgsmål</i>	9
1.1.3. Uddybning af problemformulering: <i>Hvorfor er det interessant?</i>	10
1.2. Teser	10
1.3. Arbejdsspørgsmål: <i>Fragmentering</i>	11
1.4. Læsevejledning: <i>Et kapitel for sig</i>	11
Kapitel 2: Teori og analysestrategi: <i>Eller hvordan man kommer fra A til B</i>	14
2.1.1. Andenordens iagttagelse: <i>Hvorfra der kigges</i>	15
2.2. Det teoretiske udgangspunkt: <i>Begrebshistorien</i>	15
2.2.1. Overblik: <i>Begreber, erkendelse og tid</i>	16
2.2.2. To historiske kategorier: <i>Mellem to stole</i>	17
2.2.3. At genkende ved begreber: <i>Enhedens logik</i>	18
2.3. Opgavens teoretiske fremstilling: <i>Et stop mellem A og B</i>	21
2.4. Genstandsfeltets konstruktion: <i>På hvad der kigges</i>	22
2.4.1. Genstandsfelt: <i>Et særligt reservoir af begreber</i>	22
2.4.2. LO-fagbevægelsen: <i>Kamp og solidaritet, to centrale begreber</i>	23
2.4.3. Empiri: <i>Genstandsfeltet fortsat</i>	24
2.5. Operationalisering: <i>Erfaring og forventning</i>	25
2.5.1. Operationaliseringens forudsætning for opgaven: <i>Erfaring, forventning og problemformulering</i>	26
Kapitel 3: Kamp	29
3.1. Kampbegrebet: <i>Et socialt og politisk partitur</i>	29
3.2. Et synkront indblik i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begrebet kamp: <i>Når enheder singulariserer</i>	31
3.2.1. Et socialt opgør: <i>Når kamp singulariseres</i>	31
3.2.2. Når kamp bliver politisk: <i>Et udsagns betingende kontekst</i>	33
3.3. LO-fagbevægelsens kampbegreb: <i>Sagsforholdenes kontingens</i>	35
3.4. Kampbegrebets forventningshorisont: <i>En diakron opgørelse</i>	36
3.4.1. Det moderne LO's kamp begreb: <i>Adskillelse og symbiose</i>	36
3.5. Delkonklusion: <i>Når enheden kæmper</i>	39
Kapitel 4: Solidaritet	42

4.1. Solidaritet og ulykker: <i>Historisk overblik om afmontering af sociale spændinger</i>	42
4.2.1. Ét solidarisk arbejdsmarked: <i>Når erfaring og forventning står i spænd</i>	44
4.2.2. En solidarisk fragmenteret enhed: <i>Når solidaritet deler og samler</i>	46
4.2.3 Solidariske erfaringer og globaliserede forventninger: <i>At gøre fælles front</i>	47
4.3. Delkonklusion	50
Kapitel 5: Aktualiseringen af det velfærdsstatslige projekt i LO-fagbevægelsen: <i>Et fælles ansvarligt samfundsprojekt</i>	53
5.1. En forhandlingsøkonomi: <i>At betale eller ikke at betale</i>	53
5.2. Enhedens splittelse: <i>Fællesskabets pris</i>	54
5.2.1. I øst og vest: <i>Et spørgsmål besvares</i>	55
5.2.2. Det forhandlingsøkonomiske pres: <i>Bevægelse under påvirkning</i>	56
5.2.3. Det indadvendte pres: <i>Katten i sækken</i>	59
5.2.4. En models gensidige afhængighed: <i>Det sammenfattende begreb</i>	60
5.3. Delkonklusion: <i>Et limbo</i>	62
Kapitel 6: Konklusion: <i>Et spørgsmål om identitet</i>	64
6.1. Enhedens konstruktion: <i>Et spørgsmål om semantik</i>	64
6.2. Tese tre: <i>Når begreber ikke er lig med identitet</i>	65
6.3. Differentiering: <i>Kompleksitet og identitets forvirring</i>	66
Kapitel 7: Perspektiv: <i>Forgreninger</i>	68
7.1. Undskyld, politisk...!?	69
7.2. Individ(skab)	70
Litteraturliste	72
Bilag 1	75
Bilag 2	76
Bilag 3	77

Kapitel 1

1.1. Indledning: Spørgsmål

Arbejderens Danmark. Et sted, hvor 37-timers-ugen er hellig, og hvor madpakken består af madder med svinefedt, og hvor solidariteten for sagen diskuteres livligt af mænd i beskidte overalls hen over kaffen i underkoppen. Man ser det nærmest for sig, det berømte og berygtede billede af arbejderne, der ganske vidst er amerikanere, men som sidder på en bjælke højt hævet over New Yorks gader, imens de frejdigt spiser og smiler til kameraet. Eller hvad?

For hvordan ser den moderne arbejderbevægelse egentlig ud? Hvor langt er der fra "Man ser et rødt flag smælde", til når tidligere formand i LO Hans Jensen udtaler, at *"Danmark skal vise vejen for, at vi som samfund, gennem bevidste politiske valg og faglige strategier på fem afgørende områder, bliver en dynamo i en positiv håndtering af globaliseringen både nationalt og internationalt"* (Hans Jensen i *Det globale Danmark*, 2006: 2). Og hvordan er det egentlig muligt kommunikativt at diskutere en forandring, har den fundet sted?

For mig at se er forskellen i citaterne et indirekte udtryk for, at kampen mod en særlig kapitalistisk udnyttelse og en særlige gruppes solidariske identitet erstattes med en grundlæggende ide om et helt samfundsøkonomisk fællesskab. Den partikulære arbejderkamp erstattes med et særligt rationale om velfærdsstatens gensidige værdi-afhængighed. Altså, hvad der er godt for mig, er også godt for dig. Professor, Cand.Scient.Pol., Ove K. Pedersen, blandt andre, beskriver netop dette:

"Systemet forandres, men på grundlag af en grundlæggende stabilitet. Konflikter kanaliseres via den institutionaliserede samtale over i en pragmatisk ekspansion af den samfundsøkonomiske forestilling" (Pedersen, 1992: 35).

Forandringen fra den partikulære interesse varetægelse af arbejdskampen, sker ifølge Pedersen igennem den institutionaliserede samtale, som derved skaber en pragmatisk ekspansion af den samfundsøkonomiske forestilling. Drejningen imod en mere pragmatisk og samfundsansvarlig fagbevægelse hænger altså sammen med den måde, hvorved den institutionaliserede samtale eller overenskomst afvikles. For mig at se tegner det to problemstillinger, hvoraf den første er af strukturel karakter.

Ove K. Pedersen for den strukturelle igennem forestillingen om centraliseret decentralisering som den måde, hvormed LO-fagbevægelsen¹ organiserer sig i mødet med omverdenen og tilhørende forhandlinger (Pedersen, 1992). Samtidig åbnes der for, at den pågældende struktur bliver en del af, hvordan den strukturpolitiske opfattelse inkorporeres i den samfundsøkonomiske forståelse, igennem en bred forståelse af, hvad international konkurrenceevne er for en størrelse (Pedersen, 1992). Den internationale konkurrenceevne bliver altså til et strukturpolitisk ansvar, som bedst varetages decentralt.

Selv siger den tidligere formand for LO, at *"der er ingen tvivl om, at en afgørende svækkelse af fagbevægelsens medlemsgrundlag også vil svække fagbevægelsens samlede indflydelse"* (Hans Jensen i Ugebrevet A4, 2006, nr. 28). Videre ligges der til grund som en forklaring, at *"det at skulle agitere for sin bevægelse er ikke det, der har stået stærkest. Og det skal vi genopfinde – at kunne agitere for og overbevisende fortælle, hvad du får af et fagligt medlemskab"* (Hans Jensen i Ugebrevet A4, 2006, nr. 28). Videre påpeger en forbundsformand, at:

"Arbejderbevægelsen findes ikke mere. Nu findes der et parti og en fagbevægelse, som hver især bliver svækket (...) Medlemstilbagegangen har man jo alligevel ikke fået stoppet" (Poul Monggaard i Ugebrevet A4, 2007, Nr. 29).

Der argumenteres altså for, at bruddet med Socialdemokraterne har forskudt værdierne i fagbevægelsen. Fx siger Jørgen Steen Madsen, professor ved Sociologisk Institut på Københavns Universitet, og Jesper Due, professor ved Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier, at *"afbrydelsen af forbindelserne har været en smertelig proces, fordi båndene mellem parti og LO-fagbevægelse er stærke. Det er ikke let for faglige ledere med socialdemokratiske værdier og stærke personlige relationer til partiet at sige farvel til den traditionelle arbejderbevægelse, hvor parti og fagbevægelse udgør en samlet enhed, men det er nødvendigt, hvis man vil en sammenlægning af i det mindste LO og FTF"* (Madsen og Due i Ugebrevet A4, 2002, nr. 22).

Om konsekvenserne af den faldende organisering af arbejdere under LO-fagbevægelsen er der også mange bud, bl.a.: *"Fagbevægelsen som interesserepræsentation er kun interessant for det politiske system, hvis man kan levere samlede løsninger af problemer på arbejdsmarkedet. Det kan man, når man står samlet. Når der er for mange organisationer og for mange forskellige særinteresser, som bringes i spil, kan regering og folketing lige så godt klare det selv. Så er der ikke brug for interesseorganisationerne"* (Madsen og Due i Ugebrevet A4, 2002, nr. 22).

¹ LO-fagbevægelsen er denne afhandlings egen konstruktion og skal forstås som den del af fagbevægelsen, som er repræsenteret ved LO. Se også kapitel 2.

Ud over spørgsmål om de nationale forhold for LO-fagbevægelsen er der også den ofte debatterede globaliseringsproblematik. For fagbevægelsen betyder denne, at der lægges et større pres på den enkelte arbejders omstillingsparathed og konkurrenceevne, hvilket bliver et forhold, man er nødt til at forholde sig til, hvis man vil tale arbejderens sag.

”Lønmodtagerne skal sikres mulighed for beskæftigelse i en omskiftelig verden og sikres gode arbejdsforhold i Danmark og på de arbejdspladser, hvortil arbejdet flyttes” (Hans Jensen i *Det globale Danmark*, 2006: s. 3).

Samtidig åbner globaliseringen også for et pres, der omfatter hele strukturen omkring den danske model² og dennes tilpasning til et globalt marked. Her drejer det sig blandt andet om fagbevægelsens egen strukturelle fleksibilitet og dennes chancer for at imødegå og fordele pres, i stedet for at akkumulere og bureaukratisere.

1.1.1. Indledning fortsat: *En undren*

I forhold til den anden problemstilling af diskursiv karakter er der allerede mange forklaringer på, hvorfor LO-fagbevægelsen har forandret sig, men sådanne forklaringer om *hvorfor* ønsker jeg ikke at komme ind på i denne afhandling. Den undren, min interesse og afhandling udspringer af, går derimod på, hvordan den nævnte forandring har fundet sted – om der kommunikativt er belæg for at argumentere for en forandring i LO-fagbevægelsens? Som udgangspunkt ønsker jeg altså at spørge til hvordan forandring.

Det, jeg helt konkret er interesseret i, er, om der ud over hvad jeg allerede har beskrevet som tendenser, eller måske i sammenhæng med, er en anden mulig forklaring på, hvordan LO-fagbevægelsen har forandret sig? I forbindelse med det vil jeg argumentere for, at der på den ene eller anden måde er et grundlæggende forhold, som LO-fagbevægelsen identificerer sig med. At der grundlæggende er en måde, hvorved LO-fagbevægelsen genkender sig selv, og at denne enhedstanke er præget af andre centrale og gensidige forhold. Derfor vil jeg tage fat i ideen om begrebers konstituering af sociale og politiske enheder som det skildres i Reinhart Kosellecks teori om begrebshistorie.

Min undren munder altså ud i et ønske om, ved hjælp af begrebshistorien at forstå, hvordan visse centrale begreber i LO-fagbevægelsen dels konstituerer enheden, og dels samtidig er betinget af netop samme

² Koselleck arbejder også med andre grunddistinktioner end erfaring og forventning, blandt andre *oppe/nede*, *før/senere* og *udenfor/indenfor*. For en nærmere redegørelse se blandt andet: Diskursive Analysestrategier, Niels Åkerstrøm Andersen, 1999, s. 79-85.

forhold. Teorien om begrebernes gensidige formning af politiske og sociale enheder skal derfor bruges til et forsøg på at forklare, hvordan LO-fagbevægelsen kommunikativt hhv. producerer og produceres i sammenspil med centrale begrebers forandring i mødet med den sociale og politisk-historiske kontekst. Her af blandt andet den velfærdsstatslige samfundsøkonomiske fiksering (Pedersen, 1989).

Det er altså ikke min hensigt hverken at bevise eller modbevise de allerede eksisterende argumenter for de forandringer, LO-fagbevægelsen har gennemgået, men mere at forsøge at give et alternativt kommunikativt og overordnet bud på, hvordan disse ændringer kommer for dagen. Det er mit ønske igennem historisk data og fagbevægelsens egne udsagn om centrale begreber at påvise en forandringsproces, der eventuelt kan give en kommunikativ begrundelse for forandringer der formentlig allerede er indikeret i LO-fagbevægelsens perspektiver.

1.1.2. Problemformulering: *Mod et klart spørgsmål*

Min interesse tager dermed sit udgangspunkt i en undren over, hvordan betingelserne for LO-fagbevægelsens forandringer træder i kraft. På den baggrund ønsker jeg at spørge til, hvordan LO-fagbevægelsens organisation kan beskrives som et led i en forandringsproces, eller måske mere specifikt at spørge ind til, hvad der i udgangspunktet driver forandring. Det kan virke indlysende, at forskellige politiske miljøer, konjunkturer og generelle fremskridt må have indflydelse på netop forandring, men hvad er det, som kendetegner netop fagbevægelsens bevægelse over tid, og hvilke temaer, rationaler og værdier fordrer en sådan udvikling?

Grundlæggende ønsker jeg at spørge til begreber som centrale værktøjer for genkendelse af enhed og samtidig som repræsentative for specifikke værdier i forhold til arbejderkampen og LO-fagbevægelsen over tid. Det er dermed min påstand, at man ved at undersøge kommunikation og udsagn om begreber i fagbevægelsen også kan iagttage specifikke perspektiver og temaer, igennem de respektive begrebers meningsindhold.

I henhold til tesen om begrebernes betingelse for forandring eller bevægelse finder jeg, at to helt centrale begreber for fagbevægelsen er begreberne kamp og solidaritet. Begge begreber synes fra begyndelsen at markere sig som centrale temaer i LO-fagbevægelsens kommunikation. Dels kampen for arbejderens rettigheder, dels det solidariske perspektiv i kampen har uomtvisteligt markeret sig som vigtige perspektiver i forståelsen af, hvad LO-fagbevægelse egentlig er, og hvordan en sådan genkendes.

Ud fra disse overvejelser om den empirisk indikerede forandringsproblematik i LO-fagbevægelsen og begrebshistoriens tilbud om et alternativ perspektiv til belysning af denne, har jeg udarbejdet følgende problemformulering, som specialet i fortløbende analyser vil søge at besvare:

- Hvordan konstituerer de to centrale begreber kamp og solidaritet LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion og hvordan sættes denne enhed på spil i en moderne forhandlings økonomi?

1.1.3. Uddybning af problemformulering: *Hvorfor er det interessant?*

Det, jeg i min problemformulering søger at besvare, er spørgsmålet om hvordan man igennem en grundlæggende analyse af begreberne kamp og solidaritet kan åbner op for at give en alternativ og overordnet forklaring på, hvordan LO-fagbevægelsen har forandret sig, hvad dette betyder organisatorisk, og hvordan det generelt påvirker LO-fagbevægelsens værdigrundlag. Helt konkret finder jeg det interessant at undersøge, hvordan meningsudfyldningen af begreberne kamp og solidaritet er kontekst-specifikt, er gensidigt konstituerende for social- og politisk historie, og hvordan de udsiges forskelligt i forskellige semantiske felter. Min tese er altså, at LO-fagbevægelsens umiddelbare forandring kan spores i – og tildeles til – begrebernes kontekst specifikke meningsindhold. Det handler altså om det paradoksale forhold imellem den relative enhed og den egentlige enhed i mødet med kommunikationens kontingens.

1.2. Teser

På baggrund af min problemformulering er jeg nået frem til fire centrale teser om kommunikationens kausale forhold, altså teser om kommunikationens udfoldelse. Teseerne skal i udgangspunktet forstås som en antagelse af hvordan LO-fagbevægelsens udsagn om begreberne kamp og solidaritet, har et kommunikativt kausalt forhold til et kontekstspecifik social- og politisk-historisk sagsforhold. Dermed er teseerne ikke teser i den forstand, at de søger at foregribe et specifikt problem, men mere formodninger om genstandsfeltets præmisser for kommunikation.

Tese et: *LO-fagbevægelsens begreber og deres tids-specifikke momentum*

Så vidt er det min tese, at de centrale begreber kamp og solidaritet og LO-fagbevægelsen gensidigt betinger hinanden, og at denne gensidighed må blikkes igennem historiske forandringer.

Tese to: *Kamp og solidaritet som centrale begreber*

Videre er det min tese, at dette kontingente forhold forårsager en stadigt større differentiering af LO-fagbevægelsens organisation/enhed.

Tese tre: *Arbejdsfaglige værdier eller samfundsøkonomisk rationalitet*

Sidst er det min tese, at LO-fagbevægelsens tilknytning til særlige begreber, her særligt kamp og solidaritet, præger den mulige artikulation af enhed i nutiden, imod et særligt semantisk felt, som i stadigt større grad aktualiserer et samfundsøkonomisk rationale i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion.

1.3. Arbejdsspørgsmål: *Fragmentering*

For at kunne besvare min problemformulering og komme nærmere en afklaring af mine teser har jeg udarbejdet tre overordnede arbejdsspørgsmål:

1. Hvordan former LO-fagbevægelsens udsagn om begrebet kamp LO-fagbevægelsens enhed?
2. Hvordan former LO-fagbevægelsens udsagn om begrebet solidaritet LO-fagbevægelsens enhed?
3. Hvordan påvirker begrebernes kommunikative kontingens aktualiseringen af en særlig velfærdsstatsligt økonomisk semantik i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion?

Ovenstående arbejdsspørgsmål har to formål, dels skal de udspecificere mine teser, ved at fungere som underliggende type spørgsmål, der skal gøre det lettere at nærme mig et svar, dels skal de fungere som et pejlemærke for specialets analytiske udvikling.

1.4. Læsevejledning: *Et kapitel for sig*

Jeg vil i følgende læsevejledning gøre rede for, hvordan de enkelte afsnit og kapitler vil udfolde sig. Samtidig vil jeg forklare, hvordan hver analysedel og kapitel hænger sammen med de overordnede arbejdsspørgsmål, og hvordan disse søges besvaret.

Kapitel 2: Teori og analysestrategi

I dette kapitel præsenterer jeg kort begrebshistorien og udfolder den forståelse af begreber, som denne speciale vil trække på i analyserne. Jeg opridser kort, hvilke grundpiller begrebshistorien beror på, hvordan erfaring og forventning kobles, og hvordan begreberne betinger og er betinget af den historie, de beskriver. Efterfølgende vil jeg i analysestrategien udfolde den måde, jeg konstruerer mit analytiske blik med de centrale begreber, begrebshistorien stiller til rådighed. Begreberne, som de bliver præsenteret i dette kapitel, vil danne grobund for, hvordan analyserne udfolder sig.

Kapitel 3: Kampbegrebets forventningsudformning af LO-fagbevægelsen

I kapitel tre, vil jeg først og fremmest beskrive, hvordan kamp kan beskrives som et begreb. Dernæst vil jeg beskrive det erfaringsrum (synkront), som kampbegrebet aftegner, igennem LO-fagbevægelsens udsagn, og hvordan dette erfaringsrum er historisk betinget af sociale og politiske sagsforhold. I forlængelse af kampbegrebets erfaringsrum vil jeg vise, hvordan forventningen om dette begreb er bestemmende for de udsagnsmuligheder, LO-fagbevægelsen har i forhold til at kunne konstruere sig som enhed, på baggrund af de semantiske felter, nutidens sociale og politiske sagsforhold konstruerer. Således vil kapitel tre besvare det første af mine arbejdsspørgsmål.

Kapitel 4: Solidaritetsbegrebets forventningsudformning af LO-fagbevægelsen

Dette kapitel vil som i kapitel tre fremlægge en central analyse, dog vil begrebet denne gang være solidaritet. Jeg vil som før redegøre for, hvordan begrebets meningsindhold er præget af den kontekst, det optræder i, og hvordan dette i forskellige tider konstruerer LO-fagbevægelsens enhed, på baggrund af de mulige udsagn, den i tiden sociale og politiske sagsforhold tildeler begreberne kamp og solidaritet. Altså besvarer kapitel fire, arbejdsspørgsmål to.

Kapitel 5: Begrebernes betingelse af samfundsøkonomiske rationaler i LO-fagbevægelsen

I dette kapitel vil jeg på baggrund af de to foregående analyser redegøre for, hvordan teorien om forhandlingsøkonomi, i forbindelse med begrebshistorien, kan give en optik, som kan være med til at forklare den iagttagede progression i begreberne, som vises i de to første analyser. Analysen vil forsøge at vise, hvordan en række strukturelle og diskursive tendenser skubber begreberne i en særlig retning, og hvordan denne retning gensidigt påvirker fagbevægelsen til at indtage en position i et særligt semantisk

felt, og hvordan dette samtidig påvirker det konkrete begrebsreservoir, LO-fagbevægelsen har til rådighed. Dermed besvarer kapitel fem, arbejdsspørgsmål tre.

Kapitel 6: Konklusion

I afhandlingens sidste kapitel vil jeg samle de, tråde opgaven samlet i de forskellige delkonklusioner. Her vil jeg trække mine arbejdsspørgsmål og teser sammen og besvare min problemformulering.

Kapitel 7: Perspektivering

I kapitel syv sætter jeg fokus på de eventuelle ubesvarede spørgsmål, som delkonklusionerne måtte efterlade, og drager perspektiver til andre teoretiske optikker og politiske problemstillinger.

Perspektiveringen vil være inddelt i to dele. Første del vil beskæftige sig med andre teoretiske problemstillinger, eller andre mulige perspektiver på det overordnede tema. Anden del vil fokusere på de perspektiver, som ligger udenfor problemformuleringen. Disse vil kort blive diskuteret i forbindelse med opgavens konklusioner.

Kapitel 2: Teori og analysestrategi: *Eller hvordan man kommer fra A til B*

Jeg vil i det følgende analysestrategiske afsnit redegøre for, hvordan jeg vil besvare min problemformulering igennem empiriske og teoretiske overvejelser. Afsnittet begynder med en introduktion til opgavens videnskabsteoretiske blik for derefter at forklare, hvilke teoretiske overvejelser og begreber opgaven vil trække på. Efter den teoretiske indføring vil jeg præcisere mit genstandsfelt, mit empiriske udgangspunkt, afgrænsning og til sidst, hvordan problemformuleringen og empirien operationaliseres igennem teorien.

2.1. Epistemologisk orienteret videnskabsteori: *Hvordan der ses*

Specialets centrale omdrejningspunkt er kommunikation. Det er altså det, der ses på, og det, der udsiges noget om. Måden, specialet kigger på kommunikation., er i henhold til det overordnede videnskabsteoretiske blik igennem konstruktionen af et genstandsfelt. Og det er igennem iagttagelse af dette genstandsfelts kommunikation, at opgaven vil drage sine analytiske pointer. Dermed bliver genstandsfeltet konstrueret for meningsfuldt at kunne give udsagn om en specifik kommunikation, hvilket betyder, at de pågældende analyser og argumenter ikke bærer en decideret normativ essens, men kun har værdi i henhold til genstandsfeltets konstruktion. Dette betyder samtidig, at specialet ikke kan udsige noget meningsfuldt om andet end den konstruerede genstand. Det er med andre ord ikke muligt inden for de analysestrategiske rammer at udsige noget om, endsige iagttage, anden kommunikation end den, jeg igennem genstandsfeltet har afgrænset mig til (Andersen, 1999).

Som læseren sikkert allerede har bidt mærke i, bliver der i problemformuleringen ikke spurgt til hvad eller hvorfor, men til hvordan. Der spørges til hvordan, fordi kun kommunikationen kan fortælle, hvad kommunikationen kan fortælle. Dermed bevæger vi os ind i konstruktivismen, hvor alle analysestrategiske valg må betegnes som iagttagerkonstruktioner, og hvor der ikke findes noget normativt standpunkt, hvorfra der kan tales om en egentlig essens (Andersen, 1999).

2.1.1. Andenordens iagttagelse: *Hvorfra der kigges*

Således bevæger opgaven sig inden for rammerne for andenordensiagttagelser, som i et konstruktivistisk perspektiv betyder, at den viden, vi producerer, på lige fod med al anden viden nødvendigvis må forstås som en iagttagerkonstruktion (Rasborg, 2004). At iagttage på anden orden betyder, at enkeltstående udsagn må iagttages som udsagn af det givne felts egen iagttagelse. Den kommunikation, der dermed udsiges noget om, kan altså kun betragtes som udsagn af udsagn og kan derfor kun meningsfuldt udsige noget om det pågældende genstandsfelts kommunikation. Vi befinder os dermed niveauet over, hvad genstandsfeltet selv iagttager (Andersen, 1999).

Samtidig med muligheden for at blikke det ovenstående er det ikke uvæsentligt at knytte en kommentar til, hvordan netop den kommunikation, som søges analyseret, også er en del af opgavens overordnede konstruktion. Opgavens fremhævede pointer må altså også betragtes som en iagttagerkonstruktion. På lige fod med genstandsfeltets iagttagelser er mine egne iagttagelser heller ikke andet end en konstruktion af, hvad jeg betragter som værende centrale analytiske pointer. Pointen er, at analysestrategi *"... ikke er metoderegler, men en strategi for, hvordan man som epistemolog vil konstruere andres (organisationer eller systemers) iagttagelser som objekt for egne iagttagelser m.h.p. at beskrive, hvorfra man selv beskriver"* (Andersen, 1999).

Så vidt den overordnede videnskabsteoretiske optik. I næste afsnit vil jeg præsentere det overordnede teoretiske blik for at klargøre for læseren, hvordan begrebshistorien udfolder sig, sådan som Reinhart Koselleck selv fremlægger den. Efter denne præsentation vil jeg videre fremhæve de pointer, som jeg i opgaven vil gøre brug af. Med i overvejelserne for næste afsnit er også det aspekt, at min problemformulering udspringer af en kommunikationsteoretisk undren. Derfor vælger jeg allerede på nuværende tidspunkt at fremlægge teorien sådan, som den kommer i spil i forhold til den for opgaven relevante empiri.

2.2. Det teoretiske udgangspunkt: *Begrebshistorien*

Dette afsnit har til hensigt at udfolde de begrebslige strukturer og teoretiske rammer, som kommer til at gøre sig gældende i specialets analyser. Reinhart Koselleck præsenterer begrebshistorien som et alternativ til den klassiske historieskrivning, igennem hvilken en udfoldelse af begrebers særlige asymmetriske forhold kan spore strukturer i politiske og sociale handleenheder. Det politiske og sociale opstår som tematiseringer af de begreber, der i begrebshistorien vælges til, hvilket essentielt set påpeger

begrebshistoriens konstruktivistiske metodik (Koselleck, 2007). Samtidig opstår spørgsmålet om det sociale også som et analysestrategisk krav, idet enhver semantik³ også handler om ikke-sprogligt indhold (Koselleck, 2007). Men al dette vil blive afdækket i det følgende afsnit.

2.2.1. Overblik: *Begreber, erkendelse og tid*

Overordnet er det, begrebshistorien forsøger at udfolde, det enkelte begrebs forhold til nutidig erkendelse. Det, der søges etableret, er den sammenhængende forståelse af et begrebs tilblivelse og foranderlighed over tid. *"Det er begrebshistorien, der udmåler og undersøger denne forskel eller konvergens mellem gamle begreber og nutidige erkendelseskategorier"* (Koselleck, 2007:28). Centralt for Kosellecks begrebsapparat er "begrebsbegrebet". Begrebsbegrebet er fremskrivningen af parametrene for, hvornår noget er et ord, og hvornår noget er et begreb, og skal forklare, hvordan begrebet som genstand for analyse skal iagttages. Koselleck præsenterer begreber således:

"Begreber belærer os ikke kun om forgangne betydningers singularitet, men rummer også strukturelle muligheder - de tematiserer samtidigheder i det usamtidige, som ikke kan bringes i overensstemmelse med historiens begivenhedsforløb. Begreber, der omfatter forgangne omstændigheder, sammenhænge og processer, bliver for socialhistorikeren, der betjener sig af dem i sin forståelsesproces, til formale kategorier, der sættes som betingelser for mulig historie. Kun begreber, der gør krav på varighed og stadig anvendelighed, og som kan efterprøves empirisk - altså begreber med strukturelle fordringer - kan åbne den vej, ad hvilken en datidens "virkelige" historie overhovedet kan fremstå som mulig i dag og tillige kan fremstilles" (Koselleck, 2007: 64).

Begreber er altså bestandige i deres struktur, men foranderlige i deres tematik – modsat blot ord. Derudover indeholder begreber en empirisk efterprøvelighed, i den forstand at deres struktur og tematiske fremtoning kan spores. Sagt på en anden måde er begreber *altid* flertydige, idet begreber er indbegrebet af kondenseret mening (Andersen, 1999). Det indbyrdes forhold imellem begrebet og dets tidslighed er det, der ifølge begrebshistorien skubber historien frem.

³ Koselleck argumenterer selv for, at semantik, som i ordets eller begrebets iboende/underliggende betydning, er et produkt af politisk og socialt differentierede fronter – hvor både politisk- og social data må undersøges for at kunne blotlægge begrebernes indhold (Koselleck, 2007, s. 66)

2.2.2. To historiske kategorier: *Mellem to stole*

For at komme nærmere en forståelse af begrebshistoriens analysebetingelser bliver vi nødt til at se på, hvad Koselleck selv betegner, blandt andre, som to historiske kategorier, nemlig erfaring og forventning:

"Dette kan begrundes semantisk. De nævnte virkelighedsmættede begreber bestemmer som kategorier deres modsætninger - deres betydninger udelukker hinanden og danner derved snævre, mere konkrete betydningsfelter, også selv om de forbliver bundet til hinanden... Begrebsparret "erfaring og forventning" er åbenlyst af en anden art. De to dele er sammenflettet, og der opstilles ikke et alternativ - snarere er det ene utænkeligt uden det andet. Ingen erfaring uden forventning og ingen forventning uden erfaring" (Koselleck, 2007: 30).

Begrebshistoriens analytik er dels bemægtiget af, dels beskæftiget med begrebsparret erfaring og forventning. Parret erfaring og forventning anskueliggør historien som en parameterramme, hvor indenfor intet sker, uden at det er et spænd mellem disse to kategorier. Begrebsparret erfaring og forventning bemægtiger sig derfor analytikken og gør krav på en særlig optik, som fokuserer på spændingen imellem to sagsforhold:

"Kort fortalt er meningen med disse omstændelige formuleringer, at det er spændingen mellem erfaring og forventning, der på skiftende måder fremprovokerer nye løsninger og derved fremdriver historisk tid" (Koselleck, 2007: 37).

Med andre ord bemægtiger dette begrebspar ikke kun analysen, men også historien. Samtidig beskæftiger den analysen med at begrebsliggøre dette spænd. Begrebsparret erfaring og forventning skal dog ikke forstås som en analysebestemt gentagelighed; det er ikke parret, der analyseres, det er historien, der spores med drivmiddelet erfaring og forventning:

"Kategorierne egner sig også til at spore historisk tid inden for rammerne af empirisk forskning, idet de - beriget med indhold - leder de konkrete handlingsenheder i de sociale og politiske hændelsesforløb" (Koselleck, 2007: 32).

Der er altså tale om en tematisering af tid hen over begrebsparret erfaring og forventning, som leder for konkrete handlingsenheder i politiske og sociale hændelsesforløb. Et socialt og politisk hændelsesforløb beriget med indhold vel at mærke. Dermed bliver det indikeret, at der indirekte i handlingsenheders sociale og politiske hændelsesforløb forløber en basal meningsudfyldning af begreber over tid med det

formål til stadighed at kunne determinere og definere fremtidige begrebers indflydelse på andre handlingsenheders sociale og politiske rækkevidde:

”Samfundets konstitution kan herefter studeres som en semantisk kamp om det politiske og sociale, en kamp om at definere, forsvare og besætte begrebsmæssigt konstruerede positioner”(Andersen, 1999: 66).

Forholdet mellem begrebsparret erfaring og forventning er altså medbestemmende for, hvordan begreber meningsudfyldes og fastholdes som en del af en semantisk kamp om sociale og politiske hændelsesforløb. Teoriens logik er, at samfundets konstitution kan præges af dem, der formår at fastholde deres dagsorden igennem besættelsen af begrebers indhold. Det bliver derfor til en analytisk pointe at fastholde blikket for, hvordan begrebers forandring bliver en kamp om et bestemt forhold imellem erfaring og forventning.

2.2.3. At genkende ved begreber: *Enhedens logik*

Der åbnes altså for, at der igennem analysen kan læses både ubevidste og bevidste forandringer frem, idet omfang enheden søger at bevare indflydelse. Dermed er vi fremme ved, hvordan begrebshistorien genkender sociale og politiske institutioner som handlingsenheder. Det er nemlig kun igennem en afskærmning via begreber, at en handlingsenhed kan genkende sig selv fra andre:

”En politisk eller social handlingsenhed kan kun konstituere sig ved at opstille begreber, hvormed den afgrænser og dermed udgrænser noget andet, dvs. definerer sig selv. Empirisk set kan en gruppe være opstået ved befaling eller konsensus, kontrakt eller propaganda, nød eller slægtskab, alle disse ting på én gang eller noget helt andet - men i alle tilfælde kræves der begreber, gennem hvilke den pågældende gruppe må genkende og bestemme sig selv, hvis den vil manifestere sig som handlingsenhed. Et begreb i den her anvendte betydning betegner ikke blot handlingsenheder, men også en faktor for politiske eller sociale grupper ” (Koselleck, 2007: 106).

Her kan der eksempelvis henvises til LO-fagbevægelsen eller bare fagbevægelsen, der med entalsformer⁴ beslaglægger det at være organiseret under sit fag og gør det til noget eksklusivt for dem, der er organiseret i LO-fagbevægelsen. På den måde er det stort set umuligt at have en fagligt organiseret kamp om arbejdsmarkedet uden for ”fagbevægelsen”.

”Historiske handlingsenheder plejer ganske vist at stilisere almene begreber ved at bruge entalsformer, så begreberne kun betegner og omfatter dem selv (...) I sådanne tilfælde gør en konkret gruppe et eksklusivt

⁴ Ex. Lands Organisationen Danmark (LO)

krav på almenhed, idet den knytter et sprogligt universalbegreb til sig selv og dermed afviser enhver sammenlignelighed med andre ” (Koselleck, 2007: 106-107).

Grupper genkender altså sig selv igennem fastsættelsen af begreb(er), som derved desuden bestemmer muligheden for, hvilken faktor (handlingsrum) den manifesterede handlingsenhed opererer ud fra. På samme måde som LO-fagbevægelsen kalder på en særlig måde at være organiseret og på en særlig kamp; og her tænker jeg specifikt på ”Den Danske Model⁵”. Vi er altså tilbage ved, hvordan begrebsparret erfaring og forventning interagerer, idet de beriget med indhold leder de konkrete handlingsenheder i de sociale og politiske hændelsesforløb.

Begrebers kontingente forhold til handlingsenheder er samtidig kendetegnet ved at kalde på tilsvarende antitetiske modbegreber, idet der ikke kan tales om ”vi” uden ”dem” og ”os” uden ”jer”, ligesom det for begrebshistorien ikke giver mening at tale om erfaring uden forventning. Det er dog centralt at forstå, at begreber, der *kun* kan negere hinanden, måske nok er politisk effektive, men samtidig også er videnskabeligt inhabile, da de ikke siger noget om den fælles struktur, som begreb og modbegreb trækker på. Det er fortsat sammenstillingen, der skubber og bevæger historien fremad, altså både det forskelligartede og den ensartede. Der kan dog være tale om særligt antitetiske begreber:

”Begreber, der er blevet håndteret særligt antitetisk, er egnede til at omforme mangfoldigheden af de faktiske forbindelser og lagdelinger mellem forskellige grupper, idet der øves vold mod de ramte, og at de netop derved - proportionalt med overgrebet - opnår politisk handleduelighed” (Koselleck, 2007: 109).

Der opstår dermed i forbindelse med særligt antitetiske begreber en tilsvarende/proportionel handleduelighed, som igen tilsvarende kalder på brugen af modbegreber. Videre er modbegreber dog ikke uforanderlige, men ændrer sig i takt med erfaring og sprogmuligheder. Derfor er det essentielt, at der spørges til deres struktur:

”Når man spørger til deres struktur, kan begrebsparrene løsrides fra deres singulære tilblivelse og den konkrete kontekst: De er historisk oversættelige. Først dette muliggør en virkningshistorie for begreber, og det begrundet det strukturelle forhold, at visse erfaringsmønstre til stadighed kan anvendes og frigive analogier til fremtidig brug (Koselleck, 2007: 110).

⁵ Jesper Due & Jørgen Steen Madsen (2006) fremstiller den danske model i seks punkter: 1) Høj organisation, 2) nationalt samordnede overenskomstforhandlinger, 3) sammenhængende system med flere niveauer, 4) konflikt og konsensus, 5) voluntarisme: selvregulering med begrænset lovgivning, 6) aftalesystemet og det politiske system. For hele udredningen se: ”Fra storkonflikt til barselsfond”, Jesper Due & Jørgen Steen Madsen, 2006, s. 28-29

Ved at spørge til strukturen og se bort fra den blotte "ord-masse" bliver det muligt at genkende erfaringsmønstre som temporale vekselvirkninger eller strukturelle analogier, idet en "*asymmetrisk argumentationsstruktur kan holde sig over tid*" (Koselleck, 2007: 79). Samtidig indikerer denne forskel også et for begrebshistorien helt centralt spørgsmål nemlig spørgsmålet, om fortid og fremtid:

"Erfaringsrum og forventningshorisont kan altså ikke relateres statisk til hinanden. De konstituerer en tidslig forskel i det nuværende, idet de på ulig måde sammenfletter fortid og fremtid. De har, bevidst eller ubevidst, skiftende sammenhænge, som til givne tider etablerer en prognostisk struktur. Dermed har vi identificeret et kendetegn ved historisk tid, som samtidig kan indikere dens foranderlighed" (Koselleck, 2007: 38).

De centrale begreber, som tematiseres af erfaring og forventning, er altså: statisk, det nuværende, ulig, bevidst, ubevidst, prognostisk og foranderlighed. Erfaring og forventning er ikke en statisk størrelse, da erfaring stiller prognoser (forventninger) for fremtiden, som altid indeholder mere end erfaring.

"Således åbner en prognose for forventninger, som ikke kan afledes alene af erfaringen. At opstille en prognose er allerede at ændre den situation, hvorfra den udspringer. Med andre ord er det hidtidige erfaringsrum ikke tilstrækkeligt til at determinere forventningshorisonten" (Koselleck, 2007: 64).

Når man med erfaring ikke præcist kan determinere forventning, opstår der nogle ulige forhold imellem fortid og fremtid, hvor fortidens erfaringer (begreber) med uvægtige forventninger rækker ind i fremtiden, som dermed præger de næste/nye erfaringer. Dermed opstår der en delvis forudsigelig temporal mekanisme, hvor hidtidige erfaringer præger fremtidige forventninger, som samtidigt påvirker fremtidige erfaringsmuligheder. Man konstruere altså en måde, hvormed man delvist kan spore historiens foranderlighed igennem begreber. Dette er på sin vis begrebshistorien i en nøddeskal. At genkende og analysere den asymmetriske argumentationsstruktur for med en alternativ, konstruktivistisk og antiessentialistisk historieskrivning at få blik for hvordan begreber former og påvirker sociale og politiske handlingsenheder over tid.

I ovenstående kapitel fik vi præsenteret en række af de for begrebshistorien vigtige begreber, der skal indstille opgavens optik til at kunne indfri sine analysestrategiske mål. Ikke desto mindre skal begreberne præciseres og sættes i forbindelse med et genstandsfelt for at kunne indfri de analysestrategiske forventninger, som begrebshistorien byr sig af. Derfor vil jeg i følgende afsnit fremhæve de begreber, som gør sig gældende for, hvordan jeg konstruerer mit genstandsfelt, og hvilke dele af teorien der skal hjælpe med besvarelsen af opgavens problematik/problemformulering.

2.3. Opgavens teoretiske fremstilling: *Et stop mellem A og B*

Det centrale perspektiv i begrebshistorien i denne sammenhæng er ideen om, hvordan begreber skaber enheder, og hvordan disse fremmer handling i blandt andet sociale og politiske hændelsesforløb. I forhold til specialets problemformulering skal teorien fremme muligheden for at besvare, hvordan LO-fagbevægelsen skaber enhed igennem begreberne, og hvordan dette præger den/de handlinger, enheden observerer i visse givne felter. Samtidig skal teorien åbne op for at vise, hvordan begrebernes emergens i særlige felter påvirker de muligheder, enheden har for meningsfuldt at kunne handle. Begrebshistorien tilbyder altså en optik, som gør det muligt for mig empirisk at spore enheder historisk igennem begreber og samtidig give blik for, hvordan begrebets specifikke kontrære struktur meningsudfyldes forskelligt over tid.

Endvidere tilbyder begrebshistorien en optik, som sætter mig i stand til at iagttage, hvordan forandring i enheder over tid er en del af begrebernes forandringsproces. Jeg vælger altså at se på begreber som noget, der i udgangspunktet er et udtryk for det på tidspunktet omkringværende samfunds sammenhængskraft og konflikter. Begreber fremstår med andre ord i dette perspektiv som kontingente med de sagsforhold⁶, de forsøgsvis beskriver. Det vil altså sige, at det, begrebshistorien udsiger, er sammenhængen mellem, hvordan givne historiske omstændigheder skaber og udfylder begreber med mening, og omvendt. Derfor er begrebshistorien i min optik først og fremmest en teori om kommunikationens kontingens, og det fastholder dermed det epistemologiske udgangspunkt med ideen om iagttagerkonstruktioner (Andersen, 1999).

Det, begrebshistorien altså giver mig blik for, er, hvordan begreber meningsudfyldes i forskellige semantiske felter, og hvordan disse semantiske felter bestemmes af spændinger mellem sociale og politiske sagsdimensioner. Derudover tilbyder begrebshistorien mig en optik, som tillader mig igennem begreber at iagttage forandringer i begreberne og i de sociale og politiske enheder, som måtte forsøge at singularisere dem. På den måde dukker enheden i begrebshistoriens optik op som en semantisk konstruktion, i hvilken forskellen os/dem optræder igennem begreber, hvis specifikke meningsindhold er historisk kontingent (Koselleck, 2007).

Derfor skal begrebshistorien bane vej for en analyse af begreberne kamp og solidaritets betingende værdi for LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion og samtidig give indblik i hvordan enheden LO-fagbevægelsen, ændres i takt med begrebernes forskydning. Med forskydning mener jeg den "afstand", der er mellem et begrebs erfaringsrum, det "oprindelige" udtryk for mening, og dets forventningshorisont, det i begrebets fremadskuende indhold. Det er altså teoriens optik, som sætter mig i stand til netop at besvare, hvordan

⁶ Se bilag 3

begreberne kamp og solidaritet skaber enhed for LO-fagbevægelsen over tid. Dermed er der givet en introduktion til den overordnede teoretiske optik, og hvordan den med analysestrategien giver en særlig kommunikativ forståelse. I det næste afsnit skal det konkrete genstandsfelt, som specialet ønsker at undersøge, præciseres.

2.4. Genstandsfeltets konstruktion: *På hvad der kigges*

Som beskrevet i et afsnit 2.1 er en del af den epistemologisk orienterede videnskabs teori, at dersom man former sit blik, former man samtidig en specifik genstand, som der skal udsiges noget om. Eller sagt på en anden måde er det en del af analysestrategiens optik tydeligt at vise præcist, hvordan ens iagttagelser er en iagttagelse af en iagttagelse. Det handler med andre ord om at validere opgavens udsagn ved at vise og afgrænse det felt, hvorfra observationer gøres til pointer.

2.4.1. Genstandsfelt: *Et særligt reservoir af begreber*

Det, jeg i opgavens problemformulering spørger til, er, hvordan visse kommunikative problematikker former LO-fagbevægelsen. Set i lyset af min problemformulering former jeg altså LO-fagbevægelsen som mit genstandsfelt og ikke blot som LO⁷ eller fagbevægelsen. Mit genstandsfelt, og dermed konstruktion, er altså en sammensætning af to ting, og dette skal naturligvis forklares.

Som udgangspunkt skal denne konstruktion ses som et ønske om at kunne udsige noget meningsfuldt om et, i sagens natur, bredt felt. Ved at sammentrække LO og fagbevægelse er det mit ønske at slå fast, at det, jeg iagttager, er de udsagn fra den valgte empiri, som giver mulighed for at iagttage helheden i den danske fagbevægelse. Det at LO i sin repræsentation indeholder et parlamentarisk grundlag for, hvordan der i udvalgte perioder skal handles, gør det blandt andet muligt, at sammenholde LO-fagbevægelsen som genstandsfelt. Derudover, er der også en analytisk pointe i, at der tilsyneladende kun er én fagbevægelse, og det er den LO repræsenterer.

I et kommunikativt perspektiv ser jeg mit genstandsfelt, altså LO-fagbevægelsen, som et reservoir af begreber, hvorigennem en særlig kontrær semantik udmærker den enhed, som LO-fagbevægelsen genkender sig selv igennem. Der er altså tale om en særlig form for kontingent kommunikation, som

⁷ Se bilag 1 for et organisations diagram over den politiske ledelse

udmærker sig ved igennem begreber at tilskrive mening, alt efter hvordan sociale og politiske sagsforhold anskues i et specifikt semantisk felt. Derved optræder min konstruktion/genstandsfelt kun som en enhed, hvis den igennem særlige begrebers antitetiske modstillinger genkender sig selv som enhed.

På den måde bliver LO-fagbevægelsen en enhed i den forstand, at den igennem visse begreber er i stand til at genkende sig selv som *os* modsat *dem* (Koselleck, 2007: 106). I LO-fagbevægelsens tilfælde er det altså min tese, at netop begreberne kamp og solidaritet er to begreber, hvorigennem LO-fagbevægelsen på trods historisk betingede forandringer kan genkende sig selv på tværs af forskellige semantiske felter. Denne analytiske pointe understøttes også af Koselleck, når han beskriver, hvordan det singulære aldrig vil være helt singulært, og det generelle aldrig vil være helt generelt, i og med at der så ikke ville være nogen adskillelse imellem, hvad der er *en* ting, og hvad der er noget *andet*. Altså kan man teoretisk forholde sig til, at enheder altid vil forsøge at singularisere visse begreber i forsøget på adskillelse og skabelse af enhed.

Det er dog ikke min pointe, at LO-fagbevægelsen kun kan genkende sig selv igennem begreberne kamp og solidaritet, men at der igennem dem er en åbenbar mulighed for at forstå, hvordan sociale og politiske felter spiller ind i forhold til, hvordan LO-fagbevægelsen igennem begreberne meningsfuldt iagttager sig selv. I den henseende kunne jeg også have valgt *faglighed* som et begreb, hvorigennem LO-fagbevægelsen kunne lave distinktionen *os/dem*. Når jeg vælger at iagttage LO-fagbevægelsen igennem deres egne udsagn om kamp og solidaritet, er det derfor kun en analysestrategisk konstruktion, som tillader mig at tale meningsfuldt om enhedens genkendelse af sig selv, igennem en kommunikation, som er sammenhængsspecifik og kontingent.

2.4.2. LO-fagbevægelsen: *Kamp og solidaritet, to centrale begreber*

Det er altså specialets mål at beskrive, hvordan LO-fagbevægelsen, igennem en begrebshistorisk tematisering, dukker op som enhed. Mere præcist vil jeg tematisere LO-fagbevægelsen igennem et eller flere begreber og begrebspar med henblik på at få blik for den historisk-politiske/politisk -sociale semantik, der former den moderne arbejderbevægelses præmisser.

I den henseende skal der afgrænses, hvilke begreber jeg forsøger at afdække. Eller med andre ord, hvilke af de begreber LO-fagbevægelsen knytter enhed til, som synes bedst i stand til at vise sammenhængen mellem semantiske felter og enhedens konstruktion. Der kigges altså ikke på begreber, der er dækkende for verdenshistorien, andet, end at der altid i visse begrebspar optræder en almenhed, der krydser erfaring og forventning i kraft af deres kontrære og asymmetriske strukturer (Koselleck, 2007).

Det er dermed igennem begreber, at der forsøgsvis vil blive låst op for de sociale og politiske strukturer, der over tid har præget LO-fagbevægelsen som handlingsenhed. Dertil skal det siges, at en af pointerne ved begrebshistorien er, at det ikke er muligt at reducere det sociale og politiske sagsforhold til et begreb eller omvendt. Dersom der var muligt, ville begrebshistorien miste sin genstand, og den historiske efterprøvelighed ville ikke være mulig:

”Kun begreber, der gør krav på varighed og stadig anvendelighed, og som kan efterprøves empirisk - altså begreber med strukturelle fordringer - kan åbne den vej, ad hvilken en datidens ”virkelige” historie overhovedet kan fremstå som mulig i dag og tillige kan fremstilles” (Koselleck, 2007: 79).

Begreber, der i denne sammenhæng har særligt interesse, og som skal udfoldes fortløbende, er ”kamp” og ”solidaritet”. Det, der skal undersøges, er som nævnt ovenfor disses semantiske og sproglige strukturer over tid. De udvalgte begreber er interessante, i det omfang at de ensidigt synes at markere én side af en politisk asymmetrisk struktur, der opstod i forbindelse med arbejderbevægelsens fremmarch. Som med genstandsfeltet, må mit udvalg af begreber også opfattes som en konstruktion og kan derfor ikke underlægges nogen normativ essens andet end den, LO-fagbevægelsens egne iagttagelser af deres enhed igennem begreberne tillægger dem. Grunden til, at jeg fokuserer mine iagttagelser, på LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet, er, at de for det første tager begrebsbegrebets natur, og fordi de empirisk og semantisk, i den gængse forstand, er det, man ville forbinde med en arbejderbevægelse. Jeg mener altså, at kamp og solidaritet er to begreber, som meget tydeligt markerer centrale værdier i LO-fagbevægelsen. Endvidere er de empirisk interessante, idet de ofte markerer LO-fagbevægelsens yderkanter, hvad angår holdninger. Det bliver dog et spørgsmål om empirisk at efterprøve, om disse begreber former en asymmetrisk og kontrær struktur, og hvordan de over tid knyttes til særlige semantiske felter med bestemte begrebsreservoirs, og hvordan dette påvirker LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Samtidig må det vise sig, om disse begreber er antitetiske, i det omfang de kalder på stærke modbegreber og udøver handleduelighed (Koselleck, 2007).

2.4.3. Empiri: Genstandsfeltet fortsat

Det empiriske grundlag for specialet er også, nødvendigvis, direkte influeret af genstandsfeltet. Opgavens empiri baserer sig på offentligt tilgængeligt materiale med LO som afsender. Denne empiriske konstruktion bliver derfor en del af opgavens overordnede konstruktion og falder derfor også sammen med opgavens andenordensperspektiv. Afgrænsningen af empirien hænger naturligvis sammen med valg af genstandsfelt og betyder derfor også, at specialet her *ikke* kan se andet end den enhed, LO-fagbevægelsen selv

konstruerer. Det empiriske materiale strækker sig fra de første arbejdermagasiner til LO's årsrapport anno 2009 og er altså et produkt af over hundrede års arbejderkamp. Dertil skal lægges diverse rapporter udarbejdet af og for LO i forbindelse med særlige temaer. En anden grund til, at jeg synes, det publicerede materiale er mest interessant, er fordi, at det også repræsenterer, hvad enkelte medlemsforbund på den ene side har medbestemmelse i, og på den anden side skal forholde sig til. Derfor indeholder materialet også en interessant dualitet, i og med at det også fungerer som konstruktionens ansigt udadtil og dermed på sin vis er med til at forme den samlede opinion for *hele* fagbevægelsen, deraf *LO-fagbevægelsen* som genstandskonstruktion.

Samtidig betyder dette, at specialet ikke er i stand til at iagttage, hvordan fx Dansk Arbejdsgiverforening iagttager begreberne kamp og solidaritet. Specialet kan altså ikke udsige noget om, hvordan andre end LO-fagbevægelsen iagttager begrebernes forandring. Men, som en analysestrategisk pointe tillader jeg mig, i det omfang begrebernes tidslighed rækker ud over LO-fagbevægelsens levetid, det vil sig, i de tilfælde, de pågældende begreber som udgangspunkt har sit udspring før LO-fagbevægelsens tilblivelse, at opridse begrebets historie indtil da. Dette er en teoretisk pointe, som jeg senere skal komme ind på. I forlængelse af det har jeg valgt primært at læse efter mit genstandsfelts artikulation at de udvalgte begreber kamp og solidaritet. Dette fordi det, jeg undersøger, er disse begrebers betydning for mit genstandsfelt, og fordi jeg ønsker at vise mit genstandsfelts fremtoning igennem disse. Desuden vil der i forbindelse med tredje og sidste analysedel blive lagt vægt på teori af blandt andre Ove K. Pedersen, Jesper Due og Jørgen Steen Madsen i forsøget på for at forbinde andre teorier om LO-fagbevægelsen forandring med nogle af denne opgaves hovedpointer. I næste afsnit vil gøre rede for opgavens oprationalisering i forbindelse med det teoretiske udgangspunkt.

2.5. Operationalisering: *Erfaring og forventning*

Målet for analysen bliver dermed at beskrive, hvordan LO-fagbevægelse dukker op som enhed, igennem begreberne kamp og solidaritet. For at komme nærmere denne analytik må vi lejlighedsvis præcisere de to overordnede metodiske greb, der teoretisk bemægtiger sig begrebshistorien. Det ene er det synkrone analysegreb, som i overordnet forstand skal *"(...) medtematisere situationen og tidsbestemte forhold"* (Koselleck, 2007: 66), og det andet centrale greb er den diakrone analyse, som skal *"... nydefinere gamle betydninger i et nutidigt videnskabeligt sprog"* (Koselleck, 2007: 66-67).

I forhold til afhandlingen betyder dette, at hvor den synkrone analyse må spørge til arbejderkampens tids-specifikke semantiske forhold, må den diakrone oversættelse søge at formulere disse forhold i et tidssvarende videnskabeligt sprog for *"... at man ikke videreskrev historien for sejrherrene, hvis forbigående ophøjede rolle plejer at bliver stiliseret ved negation af de besejrede"* (Koselleck, 2007: 110).

Det er altså nødvendigt at fritstille begrebet fra dets oprindelse, idet historien *"ikke går op i de begreber, som til en given tid har præget den"* (Koselleck, 2007: 109). Selvom begreber knytter sig til handlingsenheder, i dette tilfælde LO-fagbevægelsen, er begreberne ikke lig disse, som tidligere beskrevet. Det er altså igennem erfaring og forventning, at det skal beskrives hvordan LO-fagbevægelsen fortløbende formgiver deres enhed igennem begreberne kamp og solidaritet.

Det diakrone og synkrone perspektiv fordrer specialet således, at den synkrone del altid vil være der, hvor det pågældende begreb tidligst optræder. Dette vil i reglen være ved LO-fagbevægelsens stiftelse, men i tilfælde af at begrebet rækker ud over dette, vil det alligevel søges afdækket. Det synkrone og diakrone blik vil hver især søge at afdække, for den givende historiske tid, hvordan det pågældende begreb fordrer LO-fagbevægelsens handling i sociale og politiske hændelsesforløb. På den måde vil den synkrone analyse udmåle det erfaringsrum, hvorfra forventningens horisont tegnes. Den synkrone analyse vil altså være et udtryk for den erfaring, det analyserede begreb udmåler for enhed, og dermed også for, hvordan forventningen om denne enhed skaber forandring. Der spørges altså metodisk til strukturer og tematisk til forholdet imellem temporalt forskellige artikulationer af begreber⁸.

2.5.1. Operationaliseringens forudsætning for opgaven: *Erfaring, forventning og problemformulering*

Forholdet mellem de to historiske kategorier og den overordnede opgavebesvarelse er den, at dersom man ønsker at analysere begrebernes historiske udvikling med henblik på at forklare, hvordan enheder opstår som enheder og dertil forandres, er at begreber for overhovedet at være begreber må række udover deres egen umiddelbare nutid. Begreber er *kun* begreber, for så vidt de tematiserer særlige kontrære semantiske forhold. Det er altså *ikke* muligt at benytte sig af begrebshistoriens tematik uden at forholde sig til spændingen imellem disse to historiske kategorier. Operationaliseringen af erfaring og forventning skal derfor være med til tematisk at fremstille de to begrebers spænding sammenstemmende, for bedre at kunne besvare problemformuleringen entydigt.

⁸ Se også bilag 2 for figur af specialets analysestruktur.

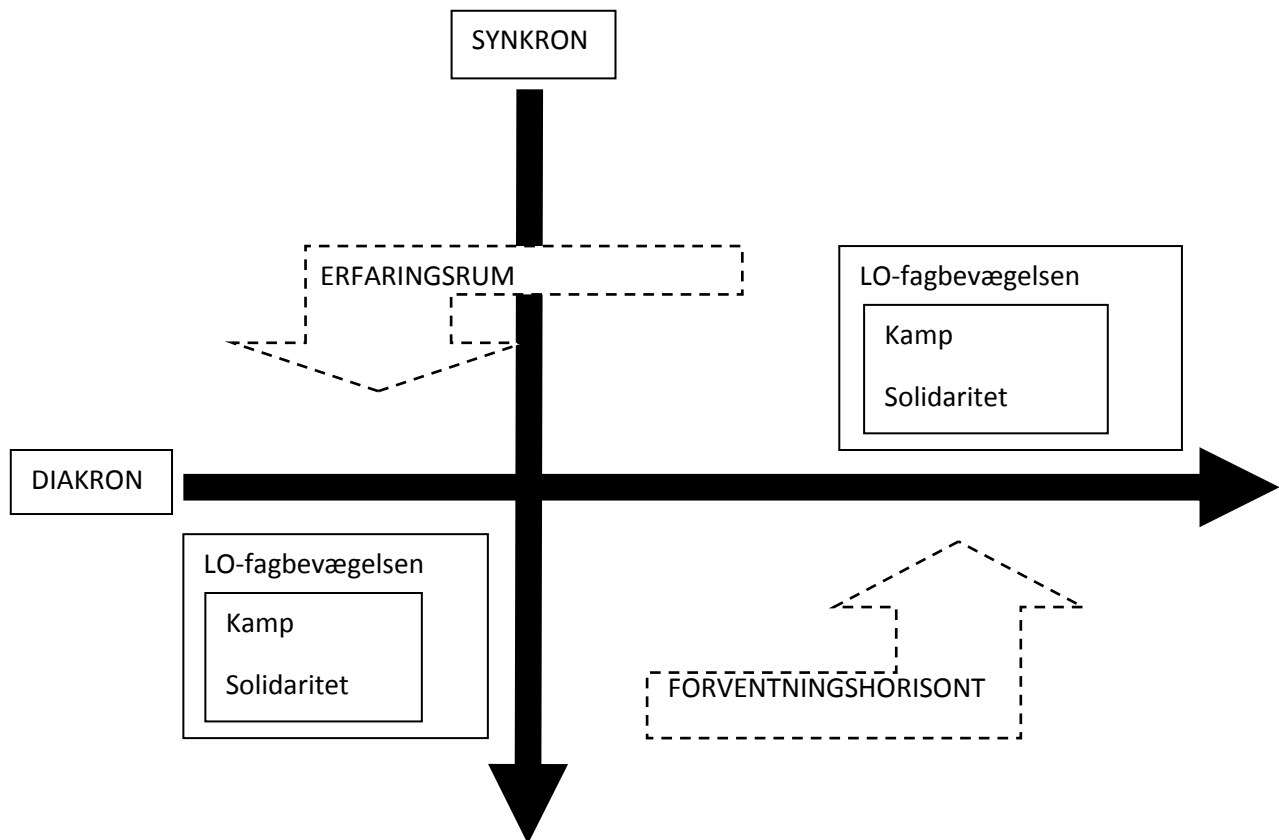
Derudover præsenterer begrebsparret erfaring og forventning analysestrategisk en mulighed for over tid, at tematisere forandring på den måde, at den iboende spænding i begreberne forplanter sig til de enheder, som igennem begreberne konstruerer sig selv som enheder. På den måde giver operationaliseringen af erfaring og forventning mig muligheden for at betragte, hvordan begreberne og LO-fagbevægelsen er gensidigt betinget. Videre åbnes der også op for, at operationaliseringen af begrebshistoriens centrale begreber vil give svar på det gennemgående spørgsmål i tesaerne om hvordan begrebernes kommunikative historiske kontingens betinger enhedens egen-fremstilling. Specialet bevæger sig således analytisk fremad fra erfaringsrum til forventningshorisont for at kunne besvare opgavens spørgsmål.

I forbindelse med tredje og sidste analysedel vil de pointer, specialet har analyseret sig frem til, blive sat i perspektiv med andre teorier, her først og fremmest teorien om "forhandlingsøkonomi" af Ove K. Pedersen, med henblik på at understøtte og perspektivere de pointer og fund, der er centrale for specialet. Samtidig skal disse andre perspektiver forsøge at indlemme et andet sprog end det, LO-fagbevægelsen selv artikulerer.

"Denne metodiske antinomi, der hersker mellem historisk singularitet og sprogfigurernes strukturelle gentagelighed, er blot en følge af det ovennævnte forhold: at historien aldrig er identisk med den sproglige indramning og dens mundtligt og skriftligt formulerede erfaring, men at den heller ikke er uafhængig af disse sproglige artikulationer. Vores modbegreber knytter sig altså til såvel gentagelige som nye situationer. Men disse situationer er samtidig også altid noget andet end det, man kan erkende ud fra det sprog, som anvendes" (Koselleck, 2007: 111).

Det er altså hensigten, at disse perspektiver hen mod slutningen skal tematisere det historiske forløb i et andet sprog end det, min genstand selv artikulerer. Dette for at åbne op for en anden erkendelse end den, der umiddelbart fremstår igennem LO-fagbevægelsens egne udsagn.

Figuren herunder skal illustrere dette speciales analytiske progression og iagttagelse af, hvordan LO-fagbevægelsen aktualiserer begreberne kamp og solidaritet diakront og synkront:

Kapitel 3: Kamp

Igennem følgende delanalyse skal det undersøges hvordan begrebet kamp konstituere LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Det, der søges besvaret, er med andre ord arbejdsspørgsmål et. Formålet med analyse er at vise, hvordan sociale og politiske sagsforhold, etablerer semantiske felter med særlige reservoirer af begreber, hvorigennem der kan skabes handlingsenheder. Med det for øje, skal det altså vises hvorledes kamp tager begrebets natur og dermed også hvilke sociale og politiske sagsforhold LO-fagbevægelsen trækker på i deres observationer af begrebet og tillige deres egen enhedskonstruktion.

Der skal igennem denne analyse således sættes fokus på, hvordan begrebet betinger den konstruktion LO-fagbevægelsen kan lave, indenfor det semantiske felt hvori begrebet artikuleres. Det er derfor også analysens mål at vise hvordan den spænding som opstår i begrebet, på tværs af semantiske felter, skaber forandring for den enhed, som igennem begrebet søger at formidle handling. Det delanalysen derfor også kan vise, er hvordan den enhedskonstruktion der igennem begrebet opstår, er kontingent med de historisk sociale og politiske faktorer.

Først og fremmest vil det blive vist hvordan begrebet kamp tager begrebets natur, for derefter igennem LO-fagbevægelsens betragtninger at vise kampbegrebets erfaringsrum synkront. Fra begrebets erfaringsrum vil jeg diakront vise, hvordan LO-fagbevægelsen konstruerer deres enhed over tid igennem kampbegrebet, ved at vise begrebets forventningshorisont, og hvordan dette gensidigt betinger enheden, og slutteligt, hvordan det præger LO-fagbevægelsens nutidige konstruktion.

3.1. Kampbegrebet: *Et socialt og politisk partitur*

Socialt set er Danmark i starten af det 20. århundrede klasseinddelt. Ud over mange andre skel var det her særligt skellet imellem arbejder og arbejdsgiver, som var opstået i skyggen af industrisamfundet.

Indvandringen til byerne betød mindre arbejde til dem, der var der i forvejen, samtidig med at det betød mindre efterspørgsel på arbejdskraft fra arbejdsgiverne, hvilket igen betød mindre løn til de heldige⁹.

Derfor opstår kamp også i LO-fagbevægelsens optik som et partitur for den sociale og politiske uretfærdighed, de selv observerer.

⁹ Løkkegaard, Finn (1994) *"Danmarks Industrialisering"*; Mack, Charles S. (1997) *"Business, politics, and the practice of government relations"*; For en udlægning af den moderne industri udvikling se evt.: Maskell, Peter (1992) *"Nyetableringer i industrien"*.

"Kammerater! Den kamp, der for tiden raser i Danmark, er en klassekamp, som endnu intet land har set mage til" (Due & Madsen, 1999: 1).

I citatet ses det, hvordan den sociale og politiske situation præger den kamp, LO-fagbevægelsen observerer sig selv som en del af. Vi har altså at gøre med en kamp, som manifesterer sig socialt og politisk ved at trække mindst to fronter op, her af arbejderne på den ene side, og arbejdsgiverne på den anden (Koselleck, 2007: 159). På den måde tager kamp, begrebets kontrære semantiske struktur, ved at markere de på hver side modsatrettede forhold i de politiske og sociale sagsforhold.

Videre må begreber, for overhovedet at være begreber, til stadighed kunne anvendes og spores empirisk, for overhovedet at kunne udsige noget om historiske kategorier (Koselleck, 2007). Når det derfor udtales at: *"Derfor kan en moderne fagbevægelse ikke bare være en discountforretning, som vi ser det hos vores konkurrenter. En moderne fagbevægelse skal kæmpe på flere fronter, for de kampe er vigtige forudsætninger for, at lønmodtagerne har et godt arbejdsliv"* (LO årsrapport 2007), anvises det, at begrebet til stadighed er en faktor for LO-fagbevægelsen – kampen er med andre ord stadig relevant - og kan derfor til stadighed spores historisk og empirisk. Samtidig, artikuleres kampbegrebet i det første citat, i forbindelse med ét politisk sagsforhold om klasse, imens det i det andet, artikuleres omkring behovet for *flere* kampe. Dette markerer derfor også at kamp bliver et begreb, fordi det igennem artikulationen i to forskellige sagsforhold viser, at begrebet ikke kan reduceres til enkelte sagsforhold, selvom det søges singulariseret (Koselleck, 2007).

Derfor bliver det igennem LO-fagbevægelsens egne iagttagelser vist, hvordan kamp bliver til et begreb, der ikke kan koges ned til et enkeltstående sagsforhold, men som alligevel igennem LO-fagbevægelsen søges singulariseret. LO-fagbevægelsens kamp er på dette tidspunkt partikulær for deres projekt, nemlig arbejdsrettigheder, og ikke for at kvinders stemmerettighed, fri abort, børns rettigheder osv. Samtidig viser den partikulære arbejderorganisering, hvordan LO-fagbevægelsens projekt internaliserer omverdenens laglogik, i det omfang at kampen, jf. begrebet kendetegner et specifikt socialt projekt eller en bestemt klasse bestemt af tilhørsforhold defineret ved bl.a. fagforeninger. Det økonomiske skel og individets tilhørsforhold er altså bestemmende for, hvordan kampen antager mening og har relevans. På den måde bliver de i Danmark daværende sociale omstændigheder i Danmark gældende for at begrebet kamp kom til at rumme en forventning om forandring for arbejderklassen.

Det er igennem ovenstående analyse blevet vist hvordan kamp er et begreb, og hvordan begrebet markerer sine modsatrettede kontrære positioner, igennem hvilke handlingsenheder, skaber genkendelse. Samtidig er det blevet vist hvordan begrebet ikke kan reduceres til enkelte sagsforhold, men konstant udmåles af

forskellige semantiske felter, hvorigennem enheder kan bedrive handling. I næste afsnit vil det blive vist hvordan LO-fagbevægelsen igennem begrebet kamp, konstruerer enhed og videre hvordan begrebets erfaringsrum påvirker enhedens konstruktion.

3.2. Et synkront indblik i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begrebet kamp: *Når enheder singulariserer*

I følgende analyse vil jeg vise, hvordan LO-fagbevægelsen konstruerer enhed igennem begrebet kamp, og hvordan begrebet på tværs af forskellige sociale og politiske sagsforhold påvirker enheden. I første del vil der blive taget fat i kampbegrebets erfaringsrum som udgangspunkt for LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion ved at se på de sociale og politiske sagsforhold i begrebets ophav. Senere vil dette perspektiv blive trukket op omkring begrebets forventningshorisont, hvor det vil blive vist, hvordan begrebets struktur er forblevet, men det semantiske felt, hvori enheden konstrueres, er forandret, og hvordan dette gensidigt påvirker begrebet og enheden.

3.2.1. Et socialt opgør: *Når kamp singulariseres*

Enheden for LO-fagbevægelsen, som den så ud i begyndelsen af det 20. århundrede, kendetegnes altså ved, at man i det sociale sagsforhold genkender sig selv som os af en specifik klasse, mod dem af en anden (Due & Madsen, 1980). Erfaringsrummet kendetegnes dermed i sin sociale kontekst ved at LO-fagbevægelsen markerer sig som forkæmper for en særlig gruppe. Det er altså evident, at den dengang specifikke sociale situation, betinger det udsagn om enhed, LO-fagbevægelsen gør sig. Erfaringsrummet for den enhed, som konstrueres igennem kampbegrebet, vil dermed præsentere en forventning om, at enheden blandt andet konstitueres igennem en form for økonomisk fællesskab.

”De sammenvirkende Fagforbunds Formaal er, ved at samle Forbund og Foreninger til et Samarbejde, at støtte Arbejdernes Bestræbelser for ad faglig Vej at forbedre deres Stilling. Men til Opnaaelsen af dette Formaal hører, foruden et krav fra den enkelte Organisation om at komme frem, tillige Vilje og Ævne i Øjeblikket hos de andre Organisationer til at støtte med Pengemidler” (Arbejderen, Nr. 1, 1904: 1-5).

Ovenstående viser, hvordan enheden om kampen som den bliver observeret af LO-fagbevægelsen er en kamp organiseret om og for økonomisk støtte forbundene imellem, og at det er et krav mere end en opfordring – det skal så at sige bakkes op med vilje og evne. Det kan altså iagttages, hvordan begrebet kamp hos LO-fagbevægelsen tegnes som en partikulær størrelse; ikke kun med hensyn til dennes natur,

altså en kamp for arbejdernes rettigheder, men også i forhold til dens semantiske struktur, nemlig det at kampen er forbeholdt de betalende medlemmer i fagforeningen.

På mange måder viser dette igen, hvordan udsagnet om kamp betinges af de sociale omstændigheder, da omverdenens bestemte stratifikatoriske forhold synes installeret i kampbegrebets forventningshorisont – det vil sige, at fagbevægelsens kamp forventeligt, i forhold til begrebets nuværende meningsindhold, kun kan føre til forbedringer for de arbejdergrupper, der er en del af fagforeningsbevægelsen. Dette kommer blandt andet også til udtryk i Arbejderen, som var LO-fagbevægelsens ugentlige beretning (1904 - 1957), udelukkende beskæftiger sig med den organiserede arbejders rettigheder og altså ikke med fattige, kvinders rettigheder el. lig.

”Med Hensyn til Angsten for Forbundets Penge, kan jeg berolige Vedkommende, for da der slet ikke er Overenskomst mellem vedkommende Arbejdsgiver og Arbejderpartiet, kan det kollektive Ansvar overhovedet slet ikke komme i Betragtning her. Forbundets Penge er derfor i dette Tilfælde i god Behold” (Arbejderen, Nr. 4, 1910: 25-30).

På den måde er vi tilbage ved forståelsen af, at enhedens kontingens kun bestemmes igennem en antagonistisk semantisk struktur. LO-fagbevægelsen kan som enheds konstruktion igennem begrebet kamp kun genkende sig selv som værende de, der *kæmper* mod noget (Koselleck, 2007). Enheden afgrænser sig altså ved, at det kollektive ansvar kun dækker dem, der er en del af den organiserede fagbevægelse. Derfor er der altså ikke tale om en kamp som i en strømning af politisk revolution, der omfatter alle sociale lag, som fx i den franske revolution (Rorty, 1991: 13). Kamp bliver et partikulært politisk program for en udvalgt flok med henblik på at oprette sociale rettigheder for den enkelte arbejder – i forening.

LO-fagbevægelsen observerer dermed en kamp imellem kapital og arbejdere. En kamp, som først og fremmest kun bliver en del af en faglig bevægelse imellem arbejderforbundene. Der altså en bevidsthed om flere kampe, men kun én faglig kamp. I denne faglighed ligger der en iagttagelse af, at faglighed, og i særdeleshed den faglige kamp, er en del af LO-fagbevægelsens organisations prerogativ. Udtrykket ”den faglige kamp” indikerer forståelsen af, at der eksisterer en kamp, med andre midler, end den, der via faglig organisering kendetegner LO-fagbevægelsen. Dette forhold antyder, at den organiserede faglige kamp, som begrebet bruges af LO-fagbevægelsen, tegner modbegrebet uorganiseret kamp. Dette ikke blot fordi der er det modsatte, men netop fordi den organiserede faglighed igennem eksempelvis

Septemberforliget¹⁰, er blevet gjort til den eneste legitime forhandlingsmetode, hvorigennem der kan skabes arbejdsmarkedsforbedringer (Pedersen, 2008).

Vi har altså at gøre med en organisation, der igennem singulariseringen af begrebet kamp hæfter den sociale og politiske kamp imod arbejdsgiverne til LO-fagbevægelsens enhed. Enheden opstår som de, der modsat de andre, kæmper *for* arbejderne og dennes rettigheder. Dermed forholder enheden sig også kontrært til de af omgivelserne, som ikke tager del i kampen *for* arbejderne. På den måde konstruerer LO-fagbevægelsen sin enhed igennem begrebet kamp, som lader enheden genkende sig selv ved kategorisk at forholde sig ensidigt til den ene side af kampbegrebets indhold. Man definerer med andre ord sig selv igennem den kontrære modstilling begrebet tilbyder.

3.2.2. Når kamp bliver politisk: *Et udsagns betingende kontekst*

LO-fagbevægelsen kæmper altså på dette tidspunkt, i starten det 20. århundrede for en privilegeret organisering af fagforeninger og medlemmer, en kamp, "(...) *som foregaar paa faglig Grund*" (Arbejderen Nr. 1, 1904: 1) og hvor "(...) *Arbejderne søger at komme deres modstander så nær, som det er muligt*" (Arbejderen Nr. 4, 1905). Videre er *udsagnet om* denne kamp naturligvis også betonet af Dansk Arbejdsgiverforenings (DA) styrke, og nødvendigheden af et stærkt fællesskab som modvægt til arbejdsgivernes kapitale overmagt. På trods af dette bliver kamp, som begreb, udformet af og for den *faglige* organisering.

"Vi udtaler derfor trøstigt det Haab, at vor lille Budbringer hos alle dem, for hvem den er bestemt, maa blive mødt med Velvilje og forstaaelse, saaledes at vi ogsaa derigennem kan fæstne de Baand, der knytter danske fagorganiserede Arbejdere til hinanden i den Del af Arbejdernes Kamp mod Kapitalen, som foregaar paa faglig Grund" (Arbejderen Nr. 1, 1904: 1).

Det fremgår i ovenstående, hvordan at Arbejderen som et blad skal "... *fæstne de Baand...*", som allerede findes i LO-fagbevægelsen, og videre med udsagnet om "*Arbejdernes kamp mod kapitalen*" hæfter det sig også ved begrebet kamps allerede politisk betonedede forandringsprojekt. Man iagttage, hvordan LO-fagbevægelsens mål og middel, i det citerede, bliver lagt for dagen, og netop viser hvordan LO-fagbevægelsen, igennem denne artikulation af kamp, rustet sig til modstand. Men det interessante er,

¹⁰ Den første hovedaftale mellem DA og LO, som indeholder: 1)arbejdsgivernes ledelsesret, 2)organisationsretten, 3)kollektive overenskomster som norm for regulering af arbejdsmarkedet, 4)institutionalisering af konflikterne gennem opsigelses- og varselsbestemmelser, 5)den permanente voldgiftsret. Due & Madsen, 1999, s. 40.

hvordan der måles ud til kamp, nemlig igennem den del, "(...) som foregaar paa faglig Grund", og dermed ikke i andre sagsforhold. Der er indbygget i LO-fagbevægelsens præmis for kamp, altså faglighed, en singularisering af noget generelt, som gør krav på en almenhed (Koselleck, 2007). Faglig kamp bliver altså til en begrebslig, altafgørende faktor for LO-fagbevægelsens bevægelser og forandringer over tid, eller med andre ord afgørende for udformningen af det erfaringsrum og den forventningshorisont, hvormed LO-fagbevægelsens enhed, igennem begreberne kan begribes. Samtidig er singulariseringen af almenheden i LO-fagbevægelsens udsagn om begrebet kamp et udtryk for ønsket om at præcisere tilhørsforhold, eller sagt på en anden måde: "kræves der begreber, gennem hvilke den pågældende gruppe må genkende og bestemme sig selv, hvis den vil manifestere sig som handlingsenhed" (Koselleck, 2007: 106).

LO-fagbevægelsen gør sig altså til fortaler for opgøret mellem sociale og politiske skel, mellem arbejder og arbejdsgiver uden hensyn til andre kampe. Der bliver altså fra LO-fagbevægelsens side ikke observeret andre legitime arbejdskampe end dem der foregår på LO-fagbevægelsens præmisser. Samlingen af fagbevægelsen under interesseorganisationen LO-fagbevægelsen betyder i mange sammenhænge et mere begrænset råderum for tilhørende fagforeninger, i det omfang at organisationen nedsætter regler for solidarisk handlen medlemmerne imellem. Kampen, er altså kun en kamp i fælles front; kampen for bedre vilkår findes kun i solidarisk øjemed. LO-fagbevægelsen singulariserer altså begrebet kamp og dets meningsindhold.

"Begreber, der er blevet håndteret særligt antitetisk, er egnede til at omforme mangfoldigheden af de faktiske forbindelser og lagdelinger mellem forskellige grupper, idet der øves vold mod de ramte, og at de netop derved - proportionalt med overgrebet - opnår politisk handleduelighed" (Koselleck, 2007: 109).

Samtidig bebuder begrebet kamp ikke konflikt, men nærmere konflikt i form af arbejdsnedlæggelse og general modstand imod udnyttelsen af arbejdskraft (Due & Madsen, 1999). Denne observation af kamp, som et pragmatisk politisk lod på magtbalancens vægt, leder i 1899 til indgåelsen af Septemberforliget imellem LO og DA, hvor *"resultatet var kort og godt status quo"* (Due & Madsen, 1999: 5). Det interessante ved septemberforliget er, at reguleringen af arbejdsmarkedet overgår til kollektive overenskomster (Due & Madsen, 1999). Disse kollektive overenskomstforhandlinger skaber de facto et konsensusmarked for arbejdsmarkedsregulering¹¹. Dette betyder for LO et skridt i den forventningshorisont, der udmåler sig for begrebet kamp, da der ikke længere *kan* være tale om en egentlig modstander, men mere en general situation. Man er gået med til, på konsensusbaggrund, at lede hele det *organiserede* danske arbejdsmarked

¹¹ Jesper Due & Jørgen Steen Madsen (1980), redegør i "Overenskomstsystemet sammenbrud" også for, at forholdet mellem sociale klasser, deres indbyrdes styrkeforhold, præger organisationsdannelse og forhandlinger.

mod bedre vilkår. På den måde bliver LO-fagbevægelsen, igennem begrebet kamp, til en politisk organisation, hvis mål det er igennem forhandlinger at bedre det danske arbejdsmarked.

3.3. LO-fagbevægelsens kampbegreb: *Sagsforholdenes kontingens*

LO-fagbevægelsens egne udsagn og brug af politisk diskurs i sammenhæng med begrebet kamp betegner alene det netop beskrevne forhold; nemlig det, at det indeholder den politiske og sociale erfaringssammenhæng, som kendetegner netop *den* kamp, der i begyndelsen blev udkæmpet. Vi er altså tilbage ved forståelsen af og tanken om, hvordan begreberne er betinget af både politiske og sociale sagsforhold. Der skilles altså ikke i begrebshistorien ved den ene eller anden side af gærdet, men fremsættes alene gensidige forhold mellem erfaringen og forventning. Begrebet kamp må altså konstant være genstand for omverdenens forandring, og omverdenen må være genstand for kampens forklaring af denne. Begrebet kamp, kan altså ikke reduceres til enkelte sagsforhold eller omvendt. Kamp er dermed ikke blot et ord, men et begreb som i kraft af de i tiden sociale og politiske sagsforhold, tegner en antagonistisk semantik, som jeg senere vil vise, rækker ud over enkelte semantiske felter og ind i historien.

Kamp er altså et begreb, der i begyndelsen af det 20. århundrede, igennem hvilket LO-fagbevægelsen genkender sig selv som handlingsenhed på tværs af faggrupper, og som manifesterer den del af kampen, som er både politisk og social, i og med begrebet omfatter disse forhold i dets betydningsfelt. Kamp bliver derfor igennem LO-fagbevægelsens egne iagttagelser af de sociale og politiske forhold til et begreb, der betegner det samlede formål for fagbevægelsen, nemlig den på daværende tidspunkt vigtige kamp imod DA's kapitale, politiske og sociale indflydelse. Kamp er dermed ikke blot et ord, som betegner en hvilken som helst kamp, men et ord, der fyldt med både politisk diskurs og sociale erfaringssammenhæng betegner LO-fagbevægelsens udsagn om sin egen enhed, som værende en der kæmper. Igennem den synkrone erfaringsudmåling af de sociale og politiske sagsforhold er følgende iagttagelser af LO-fagbevægelsens udsagn kampbegrebets enhedskonstruktion blevet gjort:

1. Kampbegrebet har organisatorisk mening, i den udstrækning at det konstituerer LO-fagbevægelsen som handlingsenhed i de sociale og politiske sagsforhold.
2. Kampbegrebet er som udgangspunkt partikulært i sin udformning, da det singulariserer mulige forventningshorisonter for kampbegrebets udmåling. Kamp er altså *faglig* og *kun* gyldig, i det omfang den konstituerer LO-fagbevægelsen som handlingsenhed.
3. Kampen skal være organiseret igennem LO-fagbevægelsen.

4. Kampbegrebets meningsudfyldning som værende et partikulært fagligt program udmåler en forventningshorisont, hvor konsensusaftaler er normen.

Begrebet kamp konstituerer den handling, LO-fagbevægelsen søger at sætte i bevægelse mod deres mål og bliver derved den katalysator, som sætter ord på handling for den tidlige LO-fagbevægelse. Med kampbegrebets aktualisering i LO-fagbevægelsen udmøntedes der en forventningshorisont med meningsudfyldning og dermed også for handling og forandring for enheden.

I næste afsnit vil jeg se på de iagttagelser, forventningshorisonten for begrebet kamp udmåler for LO-fagbevægelsens handling og forandring. Det er kort sagt et spørgsmål om, hvordan kampbegrebet udfylder LO-fagbevægelsens mulighed for handling og forandring over tid.

3.4. Kampbegrebets forventningshorisont: *En diakron opgørelse*

I følgende analyse skal der sættes fokus på hvordan det erfaringsrum kampbegrebet udmåler, påvirker den forventningshorisont, LO-fagbevægelsen observerer. Analysen har altså til mål at reflektere og sætte ord på den måde hvormed LO-fagbevægelsen singulariserer begrebet kamp i nutiden, og ligeledes hvordan kampbegrebets allerede givne meningsindhold fra dets erfaringsrum, igennem en stadig aktualisering, påvirker denne singularisering.

3.4.1. Det moderne LO's kamp begreb: *Adskillelse og symbiose*

Som beskrevet i *kampbegrebets erfaringsrum* danner modstanden fra forskellige faggrupper, ud fra en politisk og social forståelse, præcedens for, at kampbegrebet kan observeres som en beskrivelse af LO-fagbevægelsens handlingspotentiale. Kampbegrebet tegner sig altså for at være en position, som LO-fagbevægelsen i fremtiden vil søge at udfylde inden for den forventningshorisont, deres arbejderspecifikke og faglige original udlægning af begrebet udsiger. Det interessante spørgsmål ligger dermed i, hvordan LO-fagbevægelsens igennem begrebet fortsat vil konstruere enhed, og hvordan dette tegner den politiske og sociale handlingsduelighed i nutiden.

Efter september forliget har en lang række af andre forlig og aftaler skabt et trepartssystem, hvor enkelte organisationers rækkevidde er stærkt begrænset uden for deres eget fællesskab. Af disse aftaler kan nævnes: Samarbejdsudvalg (1947), Hovedorganisationerne som centrum for forhandling (1951), Ny

Hovedaftale (1960), Ny Hovedaftale (1973), Fælleserklæringen (1987) (Due & Madsen, 1999: 40-43). Disse aftaler binder LO-fagbevægelsen op på et tættere samarbejde på tværs af hovedorganisationer og stat. Denne udmåling for handlingspotentiale blev efter Septemberforliget og helt i tråd med den ønskede faglighed observeret af LO-fagbevægelsen:

”Vi kalder det en kamp, men en kamp, hvor Arbejderne søger at komme deres modstander så nær som det er muligt” (Arbejderen Nr. 4, 1905: 1-5).

Centralt for LO-fagbevægelsens udsagn er, at *kampen* bliver en kamp om forsøget på at komme hinanden nær og ikke om at skabe konflikt. Iagttagelsen af et ”nærhedsmål” udmåler kampbegrebets forventningshorisont imod et bredt og favnende arbejdsmarkedsforlig. LO-fagbevægelsens iagttagelse af målet for kampen, som værende konsensuspræget, skaber derved formålsvitterligt, en øget kompleksitet eftersom LO-fagbevægelsens strukturelle koblinger bliver mere mangfoldige og diversificerede på grund af en større kontakt flade:

”En moderne fagbevægelse skal kæmpe på flere fronter, for de kampe er vigtige forudsætninger for, at lønmodtagerne har et godt arbejdsliv” (LO Årsrapport 2007: 6).

Dette præsenterer imidlertid et problematisk forhold for den handlingsenhed, kampbegrebet konstituerer for LO-fagbevægelsen. Problematikken ligger i særligt to forskellige problemstillinger. Den første er den interne deling og opdeling af fagbevægelsen. I forbindelse med det præsenterer Due og Madsen den centraliserede decentralisering, som basalt set er et begreb, der dækker over hvordan det enkelte medlemsforbund bliver overenskomstbærende i overenskomstforhandlingerne (Due & Madsen, 2006).

Det enkelte medlemsforbund under LO-fagbevægelsen skal altså selv forhandle sig til overenskomsten og ikke som tidligere med hovedorganisationerne i centrum. Denne decentralisering sætter LO-fagbevægelsens kampbegreb under pres, da LO-fagbevægelsens særlige faglige kampprogram derved spredes. Den entydige klare erfaring om en arbejderpartikulær kamp og den klare forventningshorisont om arbejdsmarkedsforbedringer, spredes ud til at skulle omfatte et helt systems forventninger:

”Hovedudfordringen for LO i den kommende kongresperiode bliver fortsat forankring, vedligeholdelse og udvikling af den danske model som et redskab til at levere faglige og politiske løsninger på de velfærdspolitiske udfordringer, som det danske samfund konfronteres med. Der vil i fremtiden være behov for, at modellen forholder sig til stadigt flere politikområder på flere niveauer – arbejdspladsen, lokalt, nationalt og internationalt” (Fagpolitiske grundlag, 2007: 2).

Den utvetydige overgang fra et partikulært arbejderprojekt, til en helheds omfattende social tankegang formuleres også af Ove K. Pedersen (1992, 1985). Samfundsøkonomien bliver det medie, hvorigennem organiserede aktører definere r samfundets problemer (Pedersen, 1992). LO-fagbevægelsens udsagn om begrebet kamp og den kontekst, hvori det optræder, tyder på, at LO-fagbevægelsens organisation afspejler overgangen fra entydige arbejderpartikulære værdier, til at skulle varetage et mere samfundsøkonomisk projekt. Med andre ord så indtræder samtidens forståelse af samfundsøkonomien i begrebet kamps mening, så kampen i større udstrækning handler om at skabe resultater for en model frem for en sag. Der foreligger altså en konkret organisatorisk forklaring på afstanden mellem erfaringsrummet om den arbejder partikulære kamp og om den nuværende forventningshorisont under den centraliserede decentralisering. Samtidig kan der også teoretisk argumenteres for denne organisering:

”Mange begrebers erfaringsindhold blev derved ringere, og proportionelt hermed forstærkedes det i begreberne indeholdte krav om virkeliggørelse. Erfaringsindhold og forventningshorisont kom til at dække hinanden stadigt mindre” (Koselleck, 2007: 64).

Den centraliserede decentralisering præger forventningshorisonten for begrebet kamp på den måde, at det forskyder forholdet mellem det, der er, og det, der kan forventes, fordi der på tværs af organisationer kæmpes om et specifikt mål. Sagt på en anden måde har LO-fagbevægelsen som hovedorganisation ikke længere krav på at diktere den *rigtige* faglige kamp, men må i stedet kæmpe hen over en bred front for dels at bakke de overenskomstbærende organisationer op i deres krav, dels for at bibeholde kampbegrebets handlingsenhed. Hvis LO-fagbevægelsen skal være toneangivende i en strid om arbejdsmarkedsforhold, er det naturligvis også essentielt at der *kan* handles. På grund af den centraliserede decentralisering kræver dette, at begrebet kamps meningsindhold bliver bredt ud til at kunne aktualiseres på alle fronter under LO-fagbevægelsen og dermed også enkelte fagforeningers fagspecifikke krav (Pedersen, 1992: 35).

Afstanden mellem kampbegrebets egentlige erfaringsrum som et partikulært politisk og socialt projekt og dets forventningshorisont som et bredt konsensuspræget samfundsøkonomisk projekt med mange fronter, øger kravet om virkeliggørelse af begrebets handlingspotentiale (Koselleck, 2007). Blandt andet gør den centraliserede decentralisering, at overenskomstbærende organisationer over en bred kam formulerer relevante arbejdsmarkedspositioner (relevante, da de jo falder under faglighedens parameter), som LO-fagbevægelsen ikke kan andet end at kæmpe for, hvis organisationen ikke skal miste evnen til at handle i sociale og politiske sagsforhold:

"Der bliver nu sat fokus på syv kerneopgaver og seks projektaktiviteter:

Kerneopgaverne er:

- *Arbejds –og ansættelsesret*
- *Samfundsøkonomi og beskæftigelsespolitik*
- *Velfærds- og fordelingspolitik*
- *Udannelsespolitik*
- *Arbejds miljø og sundhedsfremme*
- *Ligestilling og ligebehandling*
- *EU-politikken, globalisering og internationalt*

Projektopgaverne

- *Overenskomstkoordinering*
- *Integration og indvandring*
- *Offentlig sektor*
- *Erhvervsudvikling*
- *Ungdomsindsatsen*
- *Fælles synlighedsarbejde*

Under hver af disse overskrifter er der

udarbejdet konkrete målsætninger og

strategier som grundlag for LO's arbejde" (LO's årsrapport, 2007)

LO-fagbevægelsens kerneopgaver og projektaktiviteter viser i udpræget grad, hvor kompleks enheden igennem kampbegrebet konstrueres. Kerneopgaverne og projektopgaverne dækker det meste af den danske politiske og sociale sfære, derudover ønskes samarbejdet med udlandet styrket. Ønsket om at kæmpe for arbejderens rettigheder imod DA, som var det oprindelige erfaringsgrundlag for LO-fagbevægelsens kampbegreb, har forskudt sig og fået en forventningshorisont, som omfatter ikke alene arbejdsmarkedsforhold, men også ligestilling, EU-politik, ungdomsindsats, sundhedsfremme og samfundsøkonomi.

3.5. Delkonklusion: *Når enheden kæmper*

Det er igennem analysen blevet vist hvordan kamp i kraft af dets ureducerbarhed og kontrære asymmetri, er et begreb og videre, hvordan begrebet blev et udtryk for de sociale og politiske omstændigheder i

starten af det 20. århundrede. Kamp satte for LO-fagbevægelsen det opgør mod arbejdsgiverne på begreb, som de kunne observere. LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begrebet kamp satte derved LO-fagbevægelsen i stand til at handle i politiske hændelsesforløb. Dette blev yderligere sat på begreb igennem ønsket om at udkæmpe kampen på faglig grund, igennem organiseret modstand. På længere sigt førte denne formning af kampen til, at hele ideen om et forhandlingsreguleret arbejdsmarked blev gennemført, i grov form, ved Septemberforliget. Sam følge af det kom kampbegrebet til at dække over et ønske om at forbedre den enkelte arbejders situation igennem fagligt samarbejde, og man indlod i det argument ingen forbehold imod, at det faglige samarbejde ikke skulle gælde på tværs af arbejderorganisationer, arbejdsgiverorganisationer og stat (Due & Madsen, 2006). LO-fagbevægelsen konstruerede altså sig selv på baggrund af de politiske og sociale sagsforhold som en enhed igennem begrebet kamp, hvis mål var forbedrede arbejdsforhold igennem faglige deltagelse.

På denne måde åbnede LO-fagbevægelsen op for en aktualisering af kampbegrebet der var ladet med konsensus frem for konflikt og derfor kunne det i længden ikke kun handle om den forholdsmæssigt simple konfrontation imellem arbejder og arbejdsgiver. Sagt på en anden måde har LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begrebet kamp, i nutiden, skabt en enhed som dels har mistet sin umiddelbare partikularitet. Derfor bliver kampbegrebets iboende kontrære modsætningsforhold det svært at bedrive handling i et semantisk felt, hvori udsagn om økonomisk ansvarlighed og fællesskab er normen. Således er LO-fagbevægelsen tvunget til i nutiden at kæmpe på mange fronter.

Derfor fremstår kampbegrebet i mange henseender gammeldags i forhold til LO-fagbevægelsens nutidige omstændigheder, idet det trækker på erfaringen om "kampe" om rettigheder, der havde karakter af politiske revolutioner, samtidigt med at det nu knyttes til en LO-fagbevægelse dybt forankret i den danske model. En model der med sine strukturelle koblinger til mange samfundsinstanser, ikke længere fordrer konflikter, men snarere en strid om små forandringer på baggrund af et stort fællesskab. På samme måde ses det i iagttagelsen af omfanget af LO-fagbevægelsens opgaver og mål tydeligt, hvordan LO-fagbevægelsens forankring i samfundets udvikling, i kraft af deres repræsentantskab for arbejderkampen, ikke længere fyldestgørende kan beskrives som en partikulær handlingsenhed igennem begrebet kamp.

Afstanden imellem det hidtidige erfarede og det fremtidige forventelige bliver af LO-fagbevægelsens egne iagttagelser af deres opgaver, og forskelligheden af disse, ikke dækket af begrebet kamp som en for LO-fagbevægelsen partikulær kamp om arbejdsforhold, snarere dækker begrebet over et helt samfunds udvikling. Man kunne her bemærke, at når konflikterne såsom strejker og generel arbejdsnedlæggelse i forbindelse med overenskomstforhandlinger så opstår, udtrykkes kampen i partikulære politiske manifestationer af specifikke medlemsorganisationers ønsker og krav, og former derved LO-fagbevægelsen

som mangfoldige, separate entiteter, faciliteret ved kampbegrebets handlingspotentiale. Hermed fremstår LO-fagbevægelsen altså som en splittet organisation, der i fraktioner kæmper på tværs af de samfundsmæssige forbedringer, som man ellers giver udsagn om som fælles mål for LO-fagbevægelsen.

I denne vandring fra kampbegrebets partikulære erfaringsrum i begyndelsen, til en forventningshorisont med generaliserede mål, er afstanden imellem begrebets udmåling og dets forventelige mål altså øget. Begrebet tvinger dermed LO-fagbevægelsen ud i en organisatorisk spredning, da kravet om handlingsenhed må bibeholdes, for at kunne opretholde forsvaret af arbejderens arbejdsrettigheder på tværs af faglige skæl. Den centraliserede decentralisering i LO-fagbevægelsen har dermed sammen med den stærke kobling til øvrige arbejdsmarked spredt kampen ud til flere specifikke områder og enheder i kampen for forbedringer.

Kapitel 4: Solidaritet

I denne delanalyse vil der åbnes op for det andet arbejdsspørgsmål om, hvordan solidaritetsbegrebet betinger LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Blandt de problemstillinger, spørgsmålet giver anledning til at besvare er, hvordan solidaritet tager begrebets form i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Af den grund er det nødvendigt at vise, hvordan begrebets indhold rækker ud over dets semantiske struktur igennem en beskrivelse af, hvordan de sociale og politiske sagsforhold betinger og er betinget af det semantiske felt. Derfor søges der i analysen opgjort, hvordan forholdet imellem kategorierne udmåler det erfaringsrum og den forventningshorisont, begreberne skaber i LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Med henblik på det er det i første omgang nødvendigt at fremhæve, hvordan begrebet solidaritet opstår andetsteds i historien, for at få forståelse for, hvilke samtidige usamtidigheder der indeværende i begrebet præger LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion, og udsagn herom. Derfor vil jeg indledningsvis præcisere, hvordan solidaritet præsenterer sig som et begreb i et kort historisk indblik, og derefter sådan som teorien om begrebsbegrebet præsentere det.

4.1. Solidaritet og ulykker: *Historisk overblik om afmontering af sociale spændinger*

Op igennem Europa er der en række sociale og politiske strømninger, som tilsammen danner grundlag for begrebet solidaritets meningsudfyldelse. Men det er særligt den daværende 3. Republik i Frankrig (1870-1940), der her skal tages fat i (Donzelot, 1995).

Begrebet solidaritet opstår som følge af et krav om retstilling imellem individets politiske og civile status i Frankrig; som et krav om at "(...) ophæve den skamfulde modsætning mellem dem, der besidder kapital, og dem, der kun har deres arbejde at leve af(...)" (Donzelot, 1995: 94). Det er altså spændingen imellem det politiske og det civile individ der fører til Republikkens opfindelse af ordet solidaritet; eller nærmere betragtet er det erfaringen om styreformen republik, der tegner forventningsrummet om et ligestillet individ politisk og civil¹². Inden for den overordnede ramme opstår solidaritet som et begreb til at afmontere sociale spændinger ved at forsikre arbejdere, så de kompenseres for eventuelle ulykker. Det forholder sig dog ikke uproblematisk, for:

¹² Se Kosellecks udredning af republikken (Koselleck, 2007, s. 52-54)

"(...)hvorledes realisere en sådan opgave uden at tage parti for den ene eller den anden af de to ideologier, der hver især gør fordring på at være den eneste, der kan styre samfundets fremskridt?" (Donzelot, 1995: 96).

Forventningen om samfundets lighedeling, igennem ordet solidaritet, eller det civile individs ret til økonomisk kompensation fører til oprettelsen af forsikringsteknikken, hvor individuelt ansvar til dels bliver det kollektive underlegent (Donzelot, 1995). Derved bliver solidaritet et begreb, der tillader det enkelte individ at påkalde sig samfundets ansvar, mere præcist affødes der af dette tankesæt sociale rettigheder, hvor der skal kompenseres for effekterne af en forestilling om økonomisk undertrykkelse. Solidaritetsbegrebet bærer altså på dette tidspunkt på et forandrings og forbedrings tema, i hvilket republikken søger at retfærdiggøre sin egen politiske virkelighed med borgeren i centrum.

"Republikanernes interesse for solidaritets-ideen beroede på det forhold, at den tillod en positiv definition af statens rolle, samtidig med at den fastholdt neutraliteten over for de kræfter der delte samfundet" (Donzelot, 1995: 94).

Det er republikanismen, der med sin politiske ligestilling af individer afføder kravet om en solidarisk økonomisk og social ligestilling, denne erfaring afføder så igen ideen om en forsikringsteknik, som sikrer arbejderens økonomisk kompensation i tilfælde af ulykker – og på den måde opstår forestillingen om sociale rettigheder. Begrebet solidaritet bliver dermed et begreb fyldt med republikkens kamp for selvretfærdiggørelse igennem sociale rettigheder affødt af et solidarisk tankesæt. Man kan sige, at solidaritetens virke er affødt af en kamp om at udfylde republikanismens iboende forventning om fremskridt.

Solidaritet emagerer altså oprindeligt som et middel til social afspænding, der indkapsler de republikanske idealer om borgerens ligestilling i en forsikringsmentalitet. Den sociale afspænding tegner sig igennem begrebet solidaritet som et spørgsmål om ansvarsmæssigt at omfordele byrden i tilfælde af arbejdsulykker igennem vedkendelsen af den økonomiske skævridding imellem borgerne, her af særligt arbejderne og arbejdsgiverne, i den 3. Franske republik.

"I navn af sociale rettigheder intervenserer den offentlige magt fra da af i stigende grad i civilsamfundet og i privatsfæren. Den udfoldes overalt, hvor forståelsen af ansvarlighed hos familiens eller virksomhedens overhoved forekommer utilstrækkeligt til at imødekomme disse krav, eller omvendt dér, hvor den erklærede ansvarlighed tjener som alibi for at opretholde personlige afhængighedsforhold, og for individuelle mangler, der er til skade for individets lykke såvel som samfundets velfungeren"(Donzelot, 1995: 94).

Solidaritet bliver derfor også et begreb, som sætter sociale rettigheder på dagsordenen, ved at kræve at staten tager ansvar for dets borgere. I det omfang ligger der i begrebet solidaritet, inden LO-fagbevægelsens observationer heraf et erfaringsrum med særlige sociale og politiske spændinger, som tematisk kredser om spørgsmålet om viljen og bevidstheden om, at fællesskabet skal tage ansvar for den enkelte.

4.2. Solidaritetsbegrebets forventningsudformning af LO-fagbevægelsen

I det følgende afsnit vil jeg trække et diakront overblik over solidaritetsbegrebets betingelse af LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion, og dennes udsagn om solidaritet. Afsnittet har som formål at vise, hvordan solidaritets erfaringsrum (beskrevet i sidste afsnit) aktualiseres med LO-fagbevægelsens forventninger og udsagn om solidaritet. Herunder, vil jeg som med begrebet kamp vise, hvordan begrebets indhold og dermed også enheden LO-fagbevægelsen konstrueres i samspil med de pågældende politiske og sociale sagsforhold, og altså er kontekstspecifik, men dog bevarer den enheds skabende semantiske struktur. Det handler altså om at vise, hvordan der qua begrebet opstår samtidige usamtidigheder, ved en igennem analyse af LO-fagbevægelsens observationer af begrebets gennemgående temaer at trække den synkrone erfaringssammenhæng diakront ud i et moderne sprog. Derfor vil første analyseafsnit vise, hvordan begrebet konstrueres af den moderne LO-fagbevægelse, for derefter at vise, hvordan dette betinger denne enheds konstruktion.

4.2.1. Ét solidarisk arbejdsmarked: *Når erfaring og forventning står i spænd*

Når LO-fagbevægelsen siger, at *"solidaritet er bestemt ikke et fænomen, der er gået af mode her i 100-året for stiftelsen"* (Udspil, nr. 1, 1998), viser man hvordan begrebet solidaritet betragtes som et vigtigt og stadigt gældende begreb for LO-fagbevægelsen. Det kan her observeres som LO-fagbevægelsens udsagn om en (stadig) stærk enhed. Dertil observeres det:

"Det er i mine øjne langt mere progressivt og udtryk for en stærk solidaritet, når så mange af LO-medlemmerne interesserer sig for et bedre arbejdsmiljø, bekæmpelse af ledigheden, etablering af skånejob og bedre uddannelse frem for de mere kortsigtede forbedringer, der kan opnås gennem højere løn, længere ferie og kortere arbejdstid" (Udspil nr. 1, 1999: 6).

Den tidligere LO-formanden iagttager her, at LO's medlemmer, i forhold til den pågældende undersøgelse, lægger vægt på arbejdsmiljø, ledighed, skånejob og uddannelse, og bruger i den sammenhæng begrebet solidaritet til at samle de pågældende emner under et forhold. Tematisk er der her ikke stor forskel på, hvordan begrebet historisk skal markere fællesskabets ansvar over for arbejderne. Set i forhold til det markerer begrebet solidaritet et træk imod det fremskridt, begrebets meningsindhold tegner fra dets erfaringsrum¹³. Solidaritetsbegrebet markerer altså kort sagt en usamtidighed i samtidigheden ved, at medlemmerne i den moderne LO-fagbevægelse, på lige fod med arbejderne i republikken, begriber en lang række problematikker, som man anser for at være et fælles solidarisk ansvar. Dette udsagn er i sig selv interessant, da den markerer en LO-fagbevægelse, der på trods af et forandret politisk og arbejdsmæssigt klima stadig tematiserer deres enhed som solidarisk, eller rettere forholder sig tematisk ensidigt til begrebet.

"Hovedudfordringer 2008-2011: Uligheden har været stigende gennem de sidste år, og intet tyder på, at denne udvikling vil vende. Den danske samfundsmodels fundament i tanken om et samfund, "hvor få har for meget, og færre for lidt", bliver dermed grundlæggende udfordret. Hvis fordelingen af økonomiske ressourcer og af livsmuligheder i bredere forstand bliver mere ulige, svækkes solidariteten og sammenhængskraften i vores samfund" (LO's målprogram for 2008-2011: 13).

Den generelle problematik i det udsagn om solidaritet, er hvordan de politiske og sociale sagsforhold er forandret eller rettere søges forandret. Dette kan ses igennem måden, man demonstrerer tidligere kampe om forhøjet løn og ferie, ved at kalde alternativet mere solidarisk¹⁴. Man forholder sig altså tematisk ensidigt til begrebet ved at insistere på at være solidarisk, men samtidig beskriver man den solidaritet som noget andet og mere solidarisk. Man kan altså sige, at der er en spænding mellem det erfaringsrum, solidaritetsbegrebet kommer fra, og den forventningshorisont, LO-fagbevægelsen konstruerer i forsøget på at genkende sig selv som en solidarisk enhed.

Derfor er det også interessant, når LO-fagbevægelsen vil *"(...) sikre solidaritet og medvirke til, at alle grupper får gode resultater"* (LO's målprogram for 2008-2011: 28). Det interessante i udsagnet ligger i bemærkningen om at sikre solidariteten, da dette nødvendigvis markerer et behov for netop den handling. Det, at LO-fagbevægelsen udtrykker, at solidariteten skal sikres, kan iagttages som et udsagn om splittelse, men kan samtidig også anskues som værende et udtryk for den måde LO-fagbevægelsen tillægger begrebet værdi, selv når dets indhold internt ikke er afklaret. Derfor kan udsagnet begribes som et udtryk for,

¹³ Her henvises der til det fremskridt, man igennem arbejderkampen ønskede at opnå.

¹⁴ Poul Schlüter påpeger, hvordan forhandlingerne om arbejdsmarkedspensionen i 1987, var en kæmpe ideologisk landvending (Poul Schlüter, 1999, s. 208)

hvordan begrebet solidaritets interne spændinger sætter LO-fagbevægelsens enhed under pres. En solidaritet, der står i spænding imellem den erfarede historiske solidaritet og en forventning om LO-fagbevægelsens enhed. Det er derfor i forbindelse med det første citats afmontering af solidaritetsbegrebets erfaringsrum nærliggende at observere, hvilke politiske og sociale sagsforhold som kendetegner det semantiske felt, hvorigennem LO-fagbevægelsen meningsfuldt kan skabe enhed.

”Set fra LO’s side er der med de igangværende og kommende trepartsdrøftelser opstået en enestående chance for, at arbejdsmarkedets parter og regeringen i fællesskab kan afklare og igangsætte initiativer, der skaber bedre vilkår for hele Danmark og for alle danskere” (Udspil nr. 17, 1998: 1).

Begrebet solidaritet kan nødvendigvis kun forstås som det, der markerer sig solidarisk over for det, som markerer sig som ikke-solidarisk. Som handlingsskabende og enhedskonstruerende begreb er det derfor afgørende, at man har en sag, over for hvilken begrebet solidaritet kan komme i spil. Når LO-fagbevægelsen derfor i ovenstående citat iagttager en mulighed for, at et *fællesskab* på tværs af *alle* forhandlingsparter har en mulighed for at gøre godt for *hele* Danmark og *alle* danskere, er det på en gang en iagttagelse af fagbevægelsens succes, og en iagttagelse af, at man indirekte kalder på solidarisk opbakning fra alle. Det er derfor også et udsagn om, hvordan begrebet solidaritet er gået fra at handle om at afmontere social spænding, til i LO-fagbevægelsens udsagn at handle om, i samarbejde med *hele* arbejdsmarkedet, at være fælles om at sikre en økonomisk udvikling og dermed ikke *skabe* sociale spændinger.

4.2.2. En solidarisk fragmenteret enhed: *Når solidaritet deler og samler*

Hvor der efter LO-fagbevægelsens udsagn om solidaritet er et fællesskab på tværs af forhandlingsparter, er der samtidig flere arbejdsforskere, heriblandt Jesper Due og Jørgen Steen Madsen, som peger på en tendens til, at fagbevægelsens i stigende grad er internt differentieret, og at dette markerer sig ved diversificerede relationer på tværs af organisationer og forbund:

”Og fra at kunne karakteriseres som en model præget af et relativt entydigt organisationssystem og relativt entydige relationer mellem staten og arbejdsmarkedets parter, peger udviklingen i retning af mindre entydige og mere diversificerede relationer, mellem arbejdsmarkedets parter, mellem parterne og staten, mellem virksomhederne og deres medarbejdere og mellem medarbejderne indbyrdes” (Due & Madsen, 1999: 32).

Hvis man tager fremstillingen om den centraliserede decentralisering med ind i overvejelserne om solidaritetsbegrebets forventningsudformning af LO-fagbevægelsen, tegner der sig et billede af en organisation, hvis sammenhængskraft i høj grad afhænger af solidaritetsbegrebets fortsatte gyldighed for medlemmerne. Det kan derfor iagttages, at jo stærkere diversificering LO-fagbevægelsen står ansigt til ansigt med, jo mere nødvendigt bliver solidaritetsbegrebet for LO-fagbevægelsens sammenhold. Når LO-fagbevægelsen derfor udtaler, at *"solidaritet bestemt ikke (er) et fænomen, der er gået af mode her i 100-året for stiftelsen af LO"* (Udspil nr. 1, 1998: 8), og vil *"... sikre solidaritet og medvirke til, at alle grupper får gode resultater"* (LO's målprogram for 2008-2011: 28), kan det iagttages som et forsøg på at fiksere solidaritet som en enhedstanke, og ikke en solidaritet præget af parter og individers partikulære særinteresser¹⁵.

Det er altså muligt at fremhæve LO-fagbevægelsens nutidige udsagn om begrebet solidaritet som et udsagn der sætter enheden under pres på grund af de spændinger der ligger i begrebet. Det handler om, hvordan de sociale og politiske sagsforhold indeværende i begrebet er historisk betinget og dermed påvirker det felt, hvor i LO-fagbevægelsen aktualisere begrebet solidaritet, med henblik på at skabe enhed.

Forventningen om, at solidaritet i langt højere grad skal sammenfatte alle arbejdsmarkedets parter, skaber en spænding fra erfaringen om, hvordan den tidligere kun markerede arbejderens sag (Ugebrevet A4, nr. 1, 2007). Erfaringen om at forandring sker igennem den indbyrdes forståelse af, at hvad der er godt for én arbejder, er godt for alle arbejdere, og at man er indbyrdes forpligtet til økonomisk at bakke op omkring konflikter igennem fagforeninger, står altså i spænding med forestillingen om solidaritet som et begreb der, omfatter det *fælles* ansvar for arbejdsmarkedet.

4.2.3 Solidariske erfaringer og globaliserede forventninger: *At gøre fælles front*

Der, hvor spændingen mellem erfaring og forventning opstår, er som før nævnt, hvor den centraliserede decentralisering kommer til virke igennem overenskomstforhandlingerne i 1981 (Due & Madsen, 1999). Denne epokale begivenhed ændrer på sigt LO-fagbevægelsens fra enhedstænkende til en samling af partikulære størrelser med forskellige krav til enkelte forhandlinger. Og kan altså ses om en manifestation af, hvordan, som det blev vist i forrige afsnit, opstår spændinger i begrebet og dermed også LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. Dette føre omvendt til større fokus på enhed:

¹⁵ Se blandt andet Jesper Due og Jørgen Steen Madsens redegørelse for multiniveauregulering i: "Fra storkonflikt til barselsfond, 2006, s. 21.

”LO har til formål at samle landets fagforbund og varetage lønmodtagernes interesser med baggrund i fagbevægelsens værdigrundlag. Målet er, at den enkelte får mulighed for og frihed til at handle selv. Grundlaget skabes gennem solidaritet og fællesskab” (LO årsrapport 2008: 17).

Solidaritetsbegrebets forventningsudformning af LO-fagbevægelsen etablerer derfor et kraftigt fokus på solidaritetens betvingende nødvendighed for et positivt udslag af globaliseringsproblematikken. Således udtaler LO-fagbevægelsen et *”behov(et) for sammenhold og solidaritet både inden for og uden for Danmarks grænser”* (Udspil nr. 18, 2001: 4), netop fordi den som organisation er betinget af det. Videre betragtes det, at *”følelser og tillid til den omgivende verden er en stor del af LO’s kampagne. En kampagne, der gerne skulle få danskerne til at føle solidaritet med folk i andre lande og skabe nye billeder af EU-landene, slutter LO-formanden”* (Udspil nr.12, 1998: 10). Den fortsatte konstruktion igennem begrebet solidaritet kan anskues både som et forsøg på at genskabe sammenhængen og bevare enheden.

”Det rejser samtidig behov for, at væksten kommer de østeuropæiske lønmodtagere og deres familier til gode. Det er dels et spørgsmål om simpel solidaritet, men også en forsikring mod social dumping og massivt pres på de vesteuropæiske arbejdsmarkeder i form af fattige østeuropæere, der søger lykken i vest. På samme led vil en øget vækst stille stigende krav til miljøet, og i LO mener vi derfor, at der er behov for at udvikle en bred bæredygtighedsstrategi på europæisk plan, som omfatter demokrati, menneskerettigheder, økonomi, miljø, sundhed, beskæftigelse, uddannelse og social beskyttelse” (Udspil nr. 13, 2001: 7).

Der udsiges et behov for at udarbejde en bæredygtighedsstrategi, som bygger på et internationalt orienteret solidarisk grundlag, og som omfatter et meget bredt spekter af temaer såvel som indsatsområder. Denne iagttagelse er i tråd med det oprindelige erfaringsrum med fokus på beskyttelse af danske arbejdspladser, men samtidig er det også en indskrivning af den forventningshorisont LO-fagbevægelsen nationalt arbejder med, i og med at omfanget af den mening, solidaritet kalder på, til stadighed omfatter den samme bredde. Solidaritet konstrueres altså sådan, at samarbejdet med andre europæiske lande er essentielt for opretholdelsen af et stabilt arbejdsmarked, og at den brede strategi for dette skal faciliteres igennem et solidarisk grundlag. Begrebet konstrueres dermed som et eksempel på, hvordan solidaritet både har et nationalt økonomisk rationale og samtidig et globalt helhedsperspektiv. Det er med andre ord erfaringen om hvordan solidaritet hidtil har faciliteret den danske arbejders kamp, der præger forventningen om, hvordan begrebets omfang burde influere globaliseringen og de udenlandske arbejdsgange, som vist i tidligere afsnit. Samtidig observerer LO-fagbevægelsen, at *”i en globaliseret verden er fagbevægelsen nødt til at kæmpe for grundlæggende arbejdstagerrettigheder i solidaritet med lønmodtagere i andre lande, men også for at sikre danske lønmodtagere mod social dumping”* (LO

Årsrapport 2007: 6), hvilket i sig selv ikke er noget nyt, eftersom man her tydeligt markerer arbejderens modtageren af solidaritet.

Hvad der derimod er nyt, er iagttagelsen af den globaliserede verdens indtrængning på LO-fagbevægelsens virkelighed og værdier og på den danske model. Derfor er solidaritet som enhedskonstruerende begreb for LO-fagbevægelsen nødt til at kunne rumme globaliseringens udfordringer, hvis LO-fagbevægelsen skal kunne handle i globaliseringens sociale og politiske sagsforhold. Begrebet kommer derfor til at rumme et samfundsøkonomisk krav, som i visse henseender tilsidesætter det oprindelige ideologiske/politiske fortagende, om at bevare et specifikt arbejdsmarkeds system i et forsøg på at opretholde den økonomiske konkurrenceevne. Det er LO-fagbevægelsens artikulation af begrebet af, hvordan effekterne af det danske arbejdsmarkeds konstitution, heraf den danske models virke, skaber en spænding mellem den erfarede og den forventede solidaritet, som tvinger LO-fagbevægelsen til blandt andet at iagttage følgende:

”LO’s ja til den fælles valuta er derfor et ja til solidaritet med de svageste, et ja til fortsat fremgang i beskæftigelsen og sidst men ikke mindst et ja til, at vi som nation kan gøre en forskel i det internationale samarbejde. Men det er ikke et ja til Europas Forenede Stater. LO har ikke lukket øjnene for de kræfter, der ønsker en europæisk forbundsstat. Vi skal fortsat have hånds- og halsret over udviklingen af vores velfærdssamfund, og på arbejdsmarkedet skal vi fastholde den danske model med kollektive rettigheder for lønmodtagere” (Udspil nr. 8, 2000: 13).

Et ja til den fælles valuta bliver iagttaget som solidarisk, men der bliver samtidig sat spørgsmålstejn ved Europas Forenede Stater, da et sådant formentligt ville demontere forholdet imellem arbejdsmarkedets parter og regeringen¹⁶. Derfor vil LO-fagbevægelsens solidaritetsbegreb på én gang stræbe efter at omfatte det globale marked, men samtidig kan det ikke fritstilles fra de rødder der strækker sig på tværs af den danske model i form af blandt andet kollektive overenskomster¹⁷. Altså er der *spænding* imellem erfaring og forventningen om solidaritet, i det omfang at man vil varetage arbejderens interesser igennem en solidarisk opbakning til evt. lønforhandlinger, men samtidig er bundet til en økonomisk forsvarlighed qua arbejdsmarkedets nuværende konstruktion og arbejdsmarkedsparternes og globaliseringens pres på den danske konkurrenceevne.

Centralt for ovenstående afsnit er iagttagelsen af LO-fagbevægelsens binding til begrebet solidaritet, og hvordan begrebet på en gang åbner og lukker for handling på det globale marked og i EU i særdeleshed.

¹⁶ I LO-årsrapport anno 2007, beskrives det hvordan Strasbourg dommen om eksklusivaftaler, har haft en negativ effekt på medlems organisationen (LO årsrapport, 2007, s. 8)

¹⁷ ”Med overenskomstsyste menes de institutionelle vilkår, under hvilke kollektive aftaler om løn og arbejdsforhold fastlægges”(Jesper Due, Jørgen Steen Madsen, 1980, s. 7).

Samtidig er det en iagttagelse af, hvordan begrebet solidaritet, eller temaet om det, er måden LO-fagbevægelsen kan handle i forhold til globalisering, og hvordan dette skal reaktualisere fagbevægelsen som enhed igennem forestillingen om arbejdsvandring, hvis ikke der indfindes solidaritet med blandt andre øst europæiske lande. Danske lønmodtagere er med andre ord tvunget til at være solidariske med LO-fagbevægelsens sag i EU, hvis ikke de vil risikere at miste deres arbejde.

Det paradoksale i denne må dog være, hvordan denne optik på globalisering producere de selvsamme obstruktioner for fagbevægelsen som enhed, som decentraliseringen gør det. Iagttagelsen af, at man solidarisk i LO-fagbevægelsen kan dæmme op for arbejdssøgende østeuropæere, er indirekte en iagttagelse af, at arbejdsmarkeder, og på sin vis også arbejdskampe, er bedst kæmpet isoleret. Dette er naturligvis helt i tråd med, hvordan den danske model er en "dansk" model, der skal bevares og ikke brydes af en europæisk, selvom det modsatte gerne måtte ske. LO-fagbevægelsens differentiering afstedkommer solidaritetsbegrebets tematiske bredde i global sammenhæng, netop fordi begrebets tematiske partikularitet, i henhold til arbejderkampen, er gået tabt med de tætte strukturelle koblinger, som den danske model har medført til arbejdsmarkedets parter. Altså hvor den centrale decentralisering udbygger partikulære forhold, søger ideen om global solidaritet at geninstallere den enhedstænkende fagbevægelses diskurs.

LO-fagbevægelsens stærke fokus på begrebet solidaritet i sammenhæng med EU og globalisering kan dermed ses både som et forsøg på at konstruere enhed igennem solidaritet ved at markere nødvendigheden af internationalt samarbejde, for at kunne modstå de negative effekter ved globaliseringen. Derudover kan den øgede opmærksomhed på det globale tema også ses som et bevis for, hvordan begrebernes semantiske struktur bevares, men de felter, hvor i de tematiseres, forandres. Netop derfor blev det tidligere vist, hvordan begrebet solidaritet har sat LO-fagbevægelsens enhed under pres, men samtidig også hvordan LO-fagbevægelsen på den baggrund stadigvæk søger at skabe enhed igennem begrebet solidaritet – mere eller mindre fordi solidaritet i sig selv har en værdi.

4.3. Delkonklusion

Solidaritet er altså et begreb, som indeholder en erfaring om LO-fagbevægelsens arbejderpartikulære sammenhold; solidaritet er sat på begreb som den sindsrættende og økonomiske støtte, man i sin fagforening finder i arbejdskampen for alle arbejdere. Samtidig markerer solidaritet sig som et begreb, der definitionsrættende tillader LO-fagbevægelsen at markere sig selv som solidarisk over for usolidarisk, hvilket gør det muligt for bevægelsen at genkende sig selv som enhed og derved muliggøre handling.

Erfaringsrummet for LO-fagbevægelsens iagttagelse af begrebet solidaritet tegner et begreb, som forener fagbevægelsen om kampen mod arbejdsgiverne igennem økonomisk såvel som ideologisk sammenhold. På den måde var fagforeningerne og fagbevægelsen oprindeligt stærkt socialt forankret, og ensbetydende med beskyttelse for den enkelte arbejders arbejdsituation. I takt med forankringen af den danske model og udbygningen af det velfærdsstatslige sociale sikkerhedsnet udhules solidaritetens erfaringsrum. Endvidere er decentraliseringen af de overenskomstbærende parter som tidligere beskrevet med til at forøge afstanden mellem den erfarede form for solidaritet – som enhedsskabende – og forventningen om denne enheds beståen. Der er med andre ord opstået en spænding mellem erfaring og forventning, der tvinger enhedens forandringer frem.

Alene det faktum, at den sociale og politiske virkelighed, LO-fagbevægelsen italesætter, har forandret sig fra før til nu, efterlader indtrykket af, at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begrebet solidaritet passer ind i den teoretiske tese om, at begrebet forandrer sig langsommere end det, det beskriver. Udtrykket solidaritet er altså ikke nøjagtigt dækkende for den kontekst, LO-fagbevægelsen navigerer i, og derfor fremstår begrebet solidaritet mere som et udtryk for den erkendelse, at LO-fagbevægelsen er nødt til at være solidarisk for overhovedet at være en fagbevægelse, hvilket også markerer sig som en af grundene til, at LO-fagbevægelsens enkelte programmer virker fragmenterede.

Samtidig er der en forventning om, at fremtidens LO-fagbevægelse skal handle solidarisk for bevarelsen af den danske model og de danske arbejdstageres hjemmel. Det kan dog iagttages, hvordan afstanden imellem erfaringen om solidariske kampe og forventningen herom er forøget i takt med velfærdssamfundets udvikling, etableringen af sociale rettigheder og fagbevægelsens interne strukturomlægninger. Man kan med andre ord sige, at begrebet solidaritet skal give udsagn om endnu mere solidaritet for at være solidarisk i enhedens egen forståelse af det. Kigger man på LO-fagbevægelsens iagttagelser af de vigtigste opgaver både nationalt og internationalt spænder de også meget vidt (se tidligere citater). Iagttagelserne er i sig selv ikke ensbetydende med, at LO-fagbevægelsen nødvendigvis handler bevidst i forsøget på at dække solidaritetsbegrebet ind, men snarere et udtryk for, at LO-fagbevægelsen "løber" hurtigere i forsøget på at bevare en enhedskonstitution. Når erfaringerne om solidaritet bliver færre eller ringere, bliver det til en pointe at bevise solidaritet.

LO-fagbevægelsen iagttager behovet for at finde styrke i solidariteten, en styrke, som kan være med til at binde fagbevægelsen mere sammen. Det kan iagttages hvordan dette også er et udtryk for at binde fremtiden sammen med fortiden – eller hvordan der konstant skal bygges bro imellem de to yderpunkter, for at kunne handle. Det interessante i LO's iagttagelse er, hvordan der søges efter forandring – en forandring, der sættes på begreb gennem solidaritet, og som samtidig beskrives som et varemærke. Man vil

forandring, men ikke fagbevægelsens forandring, da solidaritet som meningsfuldt begreb for fagbevægelsen ikke kan forandres, hvis det skal prædikeres som varemærke. Solidaritetsbegrebets konstituering af LO-fagbevægelsen er dybt forankret i LO-fagbevægelsens værdier og udsagn om enhed, samtidig med at det organisatorisk også er afhængigt heraf. Solidaritet kan med andre ord ikke være et forandringsbegreb for LO-fagbevægelsen uden et opgør med hele fagbevægelsens værdigrundlag og organisation. Solidaritet går fra historisk at være et middel til social afspænding, til i LO-fagbevægelsens nutidige udsagn at forsøge at omfatte en forståelse af regering og arbejdsmarked som solidariske med ens mål. Dette problematiserer derfor også LO-fagbevægelsens enhed. For når man kalder på en samlet solidarisk opbakning på tværs af forhandlingspartnere med et fælles ansvar for arbejdsmarkedet, hvordan markerer man sig så som den, der er solidarisk, og hvem bliver så de usolidariske? Eller rettere, hvordan definerer man en partikulær enhed over et begreb, hvis indhold appellerer til *ét samlet* arbejdsmarked?

Det er i forlængelse af ovenstående spørgsmål, at næste kapitel tager sit udspring. Nemlig i forsøget på at sætte LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion i relief ved at sætte den, i analyserne, observerede forventningshorisont i perspektiv. Dette skal dels gøres i sammenstilling med et andet teoretisk udgangspunkt for forandring, og dels ved at trække de analyserede forventninger frem igennem en nutidig tolkning af begrebernes effekter.

Kapitel 5: Aktualiseringen af det velfærdsstatslige projekt i LO-fagbevægelsen: *Et fælles ansvarligt samfundsprojekt*

Denne analyse har til formål at belyse hvilke konsekvenser LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet har for den semantik, hvorigennem LO-fagbevægelsen i nutiden meningsfuldt kan lave udsagn om sin egen enhed. Helt konkret søger denne delanalyse at besvare det tredje og sidste arbejdsspørgsmål med det formål at trække nogle linjer til den moderne LO-fagbevægelse i forsøget på at komme nærmere en besvarelse af problemformuleringens sidste del.

Derfor vil denne analyse, i forlængelse af LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet, gribe fat i, hvordan LO-fagbevægelsen igennem de samme begreber bemægtiger sig en særlig semantik på grund af disses kommunikative kontingens. Det handler med andre ord om, hvordan LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion, igennem begreberne kamp og solidaritet, på samme tid aktualisere og optager en særlig rationalitet eller semantik, og hvordan dette skubber enheden imod en særlig meningsfuldhed.

Analysen vil blandt andet tage udgangspunkt i begrebet om "forhandlingsøkonomi" for at vise, hvordan en særlig diskursiv labilitet konstant påvirker de grænser, der eksisterer imellem arbejdsmarkedets parter, og hvordan dette påvirker den måde, man som aktør/enhed skal færdes. Samtidig bliver begrebet "forhandlingsøkonomi" også brugt til at eksemplificere det semantiske felt, hvori LO-fagbevægelsen konstruerer sin enhed, og hvordan dette, som tidligere beskrevet, optager/mister og influere/bemægtiger sig en særlig rationalitet eller semantik internt i enheden.

Følgende analyse skal altså vise, hvordan LO-fagbevægelsen er blevet en del af et særligt rationale om den danske økonomi ved deres enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet.

5.1. En forhandlingsøkonomi: *At betale eller ikke at betale*

Ove K. Pedersen et al. beskriver i "Fra blandingsøkonomi til forhandlingsøkonomi – mod et nyt paradigme?" begrebet "forhandlingsøkonomi" som det rationale, der beskriver den "kompleksitet og tvetydighed i organisering og integration af interesser, som statsteorier samt andre teorier om politisk organisation (herunder teorier om neo-korporativisme) ikke kunne indfange" (Andersen et al, 1996: 85). Senere udvides begrebet til også at inkludere særlige måde at "organisere interaktionen på mellem forskelligartede og

gensidigt selvstændige aktører på tværs af formelle grænser mellem stat og marked, økonomi og politik, og på tværs af substantielle grænser mellem forskelligartede policyfelter” (Andersen et al, 1996: 86).

Kendetegnet ved forhandlingsøkonomien er den moralske og kognitive gensidighedsfortælling, man også finder i andre samfundsøkonomiske forestillinger (Andersen et al, 1996: 86).

Gennemgående for forståelsen af det forhandlingsøkonomiske rationale er den forestilling, at *”grænserne mellem offentlig-privat, forvaltning-borger, politik-administration er blevet labile og diskursive frem for stabile og formelt formuleret i stats- eller forvaltningsretlige termer” (Andersen et al, 1996: 86).* Samtidig beskrives det, hvordan *”at politikområdernes afgrænsning står i centrum for diskursive og institutionelle processer og ikke kan regnes for altid og allerede afgjort gennem konstitutionelle regler og normer” (Andersen et al, 1996: 83).*

Dermed er vi fremme ved kernen for forhandlingsøkonomiens betingende værdi for dette projekts overvejelser, nemlig det, at de diskursive og institutionelle processer influerer forskellige politikområders afgrænsning. Som part i arbejdsmarkedssystemet, påvirkes LO-fagbevægelsen således også af grænsernes labilitet. Der kan altså argumenteres for, at LO-fagbevægelsens begrebsliggørelse påvirker de mulige iagttagelser, LO-fagbevægelsen kan gøre sig af deres egen enhed igennem koblingen til et forhandlingsøkonomisk rationale og vice versa. Dette fordi de politiske afgrænsninger, og heraf også økonomisk beslutningskommunikation, påvirkes diskursivt. Det drejer sig om, hvordan de begreber som er omtalt i specialet, kamp og solidaritet, både betinger og er betinget af nødvendigheden af at LO-fagbevægelsen meningsfuldt skal kunne artikulere dem, i et forhandlingsøkonomisk fællesskab med moralske og kognitive gensidighedsfortællinger. Det handler altså om hvordan begrebernes præmis for LO-fagbevægelsens selvforståelse nødvendigvis må aktualisere en økonomisk retfærdiggørelse. Der skal med andre ord vises hvordan begrebernes kommunikative kontingens, i mødet med en diskursiv forståelse af grænser, påvirker LO-fagbevægelsens enhed.

5.2. Enhedens splittelse: *Fællesskabets pris*

I analyserne af LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet er det blevet vist, hvordan begreberne i forskellig grad præger LO-fagbevægelsen på tværs af historien ansporet af forskellige sociale og politiske tendenser. Videre beskrives det, hvordan netop disse betingelser påtvinger en vis grad af øget politisk og organisatorisk kompleksitet, da man i stadigt større grad kobles til et arbejdsmarked, med et samlet formål, men samtidig ikke kan høre op med at være en partikulær

arbejderbevægelse. Dette forhold beskriver jeg empirisk og teoretisk som et udsagn om spændinger mellem begrebernes erfaringsrum og deres forventningshorisont og besvarer til dels dette ved at beskrive, hvordan begreberne i et stadigt større omfang bruges til at beskrive særlige internationale og globale forhold. Jeg har med andre ord vist, hvordan begrebernes spænding får LO-fagbevægelsens til at fremstå solidarisk med en særlig omverden, og derved konstruere sin enhed. Yderligere er det blevet vist hvordan LO-fagbevægelsens organisation, den centraliserede decentralisering, både betinger og er betinget af hvordan LO-fagbevægelsen konstruerer sig som enhed igennem begreberne, ved på engang at forsøge at skabe enhed ud ad til, i blandt andet EU spørgsmål, men samtidig er tvunget til indad, at forholde sig solidarisk til enkelte medlemsforbunds kampe, og derfor tvinges til en bred organisering. Der er altså en årsag/sammenhæng mellem begrebernes spænding og LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion og organisation.

Samtidig er det blevet vist hvordan denne organisation skaber en selvforstærkende effekt af, at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion i langt højere grad må give udsagn om at være en del af et sammenstemmende ansvar om at gøre det danske arbejdsmarked særligt konkurrencedygtigt over for globaliseringsproblematikken. Det er altså muligt at iagttage LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion, som styret af en moralsk og kognitiv økonomisk fællesskabsforståelse. Det videre spørgsmål er så, hvad denne rationalitet gør ved LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion?

5.2.1. I øst og vest: *Et spørgsmål besvares*

Der er min pointe, at LO-fagbevægelsens udsagn om velfærdsstatens centrale rolle i den globale økonomiske sammenhæng, må observeres som et udslag af det forventningspres solidaritets begrebet ligger på LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion. LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion bliver således en observation af nødvendigheden, af et gensidig økonomisk, politisk og socialt fællesskab.

”Det er altafgørende at investere i mennesker og udvikle dynamiske velfærdsstater, af hensyn til det enkelte lands plads i den vidensbaserede globale økonomi” (Det globale Danmark, 2006: 19).

Det er dette overordnede velfærdsstatslige rationale der definere det diskursive pres, som bredden af LO-fagbevægelsen ligger i forbindelse med overenskomstforhandlinger på de politiske grænser, i kraft af den decentralisering som er virkeligheden i forhandlingsøjemed, men som ikke meningsfuldt kan artikuleres i enhedens konstruktion.

”En udbygget infrastruktur sammen med en stærk offentlig sektor er selve forudsætningen for et lands konkurrenceevne internationalt set” (Det globale Danmark, 2006: 21).

Derfor er ideen om en udbygget infrastruktur og en stærk offentlig sektor, en iagttagelse som LO-fagbevægelsens forsøg at singularisere begrebet konkurrenceevne om, og derved gøre krav på dennes uadskillelige sammenhæng med centrale grundværdier i LO-fagbevægelsen. Værdier, som opstår i spændingen mellem solidaritets erfaring om kampen for statens ansvarstagen for arbejderne, og den solidaritet, som i forventningshorisonten udpeger *hele* Danmarks kollektive fælles ansvar for konkurrenceevnen. Dette fremgår tydeligst, når LO-fagbevægelsen iagttagelse, at *”finansieringen af velfærdssamfundet skal være solidarisk”* (LO’s værdigrundlag, 2003: 5). Solidaritet betinger og er altså betinget af en velfærdsstatslig orientering.

Orienteringen om velfærdens betydning er i sig selv ikke et udsagn, som vækker opsigt. Men pointen i iagttagelsen er ikke kun, hvordan solidaritet betinger fagbevægelsen, men også hvordan det decentraliserede forhandlingsprincip er betinget af kamp og solidaritets forventningspres på LO-fagbevægelsens organisation, og dermed hvordan dette lægger et diskursivt pres på politiske processer som blandt andet overenskomstforhandlinger.

”Organisering er nøgleordet for fagbevægelsen. Vi skal mobilisere lønmodtagerne til at stå sammen, så vi kan forbedre deres løn og arbejdsvilkår” (Kom ind i kampen, 2007: 4).

Solidaritets betingelse af LO-fagbevægelsens konstituering som enhed kalder på en organisering af lønmodtagerne på tværs af fag, som så omvendt lægger et samlet pres på tværs af deres bredde. Dette pres kunne ikke finde sted, hvis ikke solidaritet som begreb definerede det fællesskab, som betegner LO-fagbevægelsens organisering. Omvendt betinger solidaritet, som tidligere nævnt, også LO-fagbevægelsens tendens til at favne bredt i deres politiske mål og værdimæssige perspektiver. Begrebets dobbeltbinding eller dobbelt kontingens¹⁸ betegner LO-fagbevægelsens enhed så vel som dens splittelse – enhed om solidaritet i kampen og splittelse om kampens solidaritet.

5.2.2. Det forhandlingsøkonomiske pres: *Bevægelse under påvirkning*

Kamp og solidaritets indvirkning på LO-fagbevægelsens enhedskonstitution konstruerer en årsagssammenhæng eller en kausal binding til den danske samfundsøkonomiske udvikling, i og med at LO-

¹⁸ Ikke at forveksle med Niklas Luhmanns dobbeltkontingensbegreb (Luhmann, 2000: 149-154)

fagbevægelsens organisatoriske pres internt nødvendigvis må skabe konsekvenser for en økonomi, der på en række punkter determineres igennem diskursive processer (Pedersen, 1992). Dette er dels et udtryk for begrebernes betingende indvirkning på sociale og semantiske processer, dels er det et udtryk for, hvordan semantiske og sociale strukturer betinger begrebernes emergens. Den logiske konsekvens af dette er nødvendigvis, at det pres, begreberne, i dette tilfælde kamp og solidaritet, lægger på de forhandlingsøkonomiske processer, må være gensidigt. Der er dermed en argumentationsstruktur, for forståelse af, hvordan de nævnte begreber bliver en del af, og en del for, en total samfundsøkonomisk forståelse, som fx når LO-fagbevægelsen inviterer til medarbejderdreven innovation:

”Medarbejderens viden om brugernes ønsker og behov kan udgøre værdifulde input til udviklingen af nye produkter, løsninger og/eller services. Medarbejderen kan løbende forbedre produktions processer og arbejdsgange. Medarbejderen kan gennem viden om produktionsprocesser videreudvikle ideer til nye produkter foreslået af udviklingsmedarbejdere” (Medarbejderdreven Innovation, 2007: 7).

LO-fagbevægelsens indtrængen på ideen om et produktionsapparat igennem opfordringen til medarbejderdreven innovation skal ses som et udtryk for, hvordan begrebernes dobbeltsidede pres, det at de aktualiserer eksterne og interne sociale og politiske forhold ”forurener” LO-fagbevægelsens strikte hensyntagen til arbejderen, til at anerkende et økonomisk virksomhedsstrategisk synspunkt om konkurrencedygtighed. Blandt andet beskrives det, hvordan *”udviklingen fra at være en kamporganisation, hvor man udelukkende kæmpede for at forbedre løn- og arbejdsforhold, til at være en vidensdannende organisation, der også tager et bredere samfundsansvar i forhold til økonomi, velfærd, konkurrenceevne og beskæftigelse, kendetegner fagbevægelsen”* (Pedersen i Ugebrevet A4, 2007, nr. 1). Det bredere samfundsansvar, som her beskrives, kan reduceres til et spørgsmål om økonomiske hensyn og om bæredygtighed. Det handler med andre ord om *”det velfærdsstatslige projekt”*, der beskrives som et *”normativt påbud om at tage samfundsøkonomiske hensyn”* (Pedersen, 1989: 75).

Begreberne kamp og solidaritet presses i mødet med andre diskursive rationaler i forhandlingsøjemed til at skulle rumme en forventning om beskyttelsen af et ”helt” arbejdsmarked igennem bl.a. italesættelsen af værdien om opretholdelse af konkurrencedygtigheden. Som resultat af det gensidige pres på LO-fagbevægelsens centrale begreber, her særligt kamp og solidaritet, genkender LO-fagbevægelsen i stigende grad sig selv som værende solidarisk over for dansk økonomis konkurrencedygtighed¹⁹. Derfor lister LO-

¹⁹ Åkerstrøm et al. beskriver i artiklen ”Forhandlingsøkonomi: Teori eller samfundsdiagnose”, hvordan forhandlingsøkonomi er et udtryk for, hvordan institutioner dannes og forandres, og hvordan dette skaber mulighederne for aktører (Åkerstrøm et al., 1996).

fagbevægelsen også "bæredygtig konkurrenceevne" som en af virksomhedernes seks vigtigste samfundsansvarlige områder:

"Bæredygtig konkurrenceevne: Indtjeningen til investorerne og virksomhedens langsigtede overlevelse samt skabelse af nye arbejdspladser sikres gennem opmærksomhed på konkurrenceevne. Det samme gælder for offentlige arbejdspladser opmærksomhed på pris og kvalitet" (Arbejdspladsens Samfundsansvar, 2001: 5).

Konkurrencedygtighed er altså blevet til et tema i arbejderbevægelsens kamp. Dette skal ikke ses som et argument for, at dette *ikke* i sig selv kunne være et arbejderfagligt argument, idet konkurrencedygtighed sikrer arbejdspladser, men mere som et udtryk for, hvordan LO-fagbevægelsens aktørbetingelser nødvendigvis *må* inkludere produktionsmæssige og virksomhedsstrategiske overvejelser for overhovedet at have berettigelse i et konsensussystem²⁰.

"Meget tyder på, at den strukturpolitiske opfattelse vil blive integreret i den samfundsøkonomiske gennem en bred definition af, hvad der menes med international konkurrenceevne" (Pedersen, 1992: 37).

Det forhandlingsøkonomiske rationale kan dermed bruges til at forklare, hvordan særlige økonomiske temaer annekteres i LO-fagbevægelsens egen aktørforståelse, og hvordan dette meningsmæssigt ikke overskrider begrebernes meningsfuldhed. Der er tale om, hvordan der fra et forhandlingsøkonomisk perspektiv lægges et diskursivt pres på begreberne kamp og solidaritet, som igen påvirker LO-fagbevægelsens egen enheds- og aktørforståelse til at blive en del af en fælles økonomisk målsætning. LO-fagbevægelsens stigende økonomiske rationalitet er altså et produkt af mødet med et semantisk felt, hvori begreberne kamp og solidaritet kun kan konstruere enhed meningsfuldt ved at skabe handling i de sociale og politiske sagsforhold, som knytter sig til feltet, i kraft et normativt påbud herom (Pedersen, 1989). Det drejer sig altså om, hvordan LO-fagbevægelsen giver udsagn om en særlig påpasselighed i forbindelse med blandt andet arbejdsmarkeds prognoser, under forståelsen af det fælles ansvar:

"LO-fagbevægelsens overordnede mål er at sikre en stigende velfærd, social sammenhængskraft og et godt arbejdsliv nationalt og globalt. Det skal ske ved at udvikle en strategi for bæredygtig konkurrenceevne for Danmark" (Det globale Danmark, 2006: 2).

Udsagnet om bæredygtighed i citatet, bliver i realiteten et udsagn om LO-fagbevægelsens deltagelse i det fællesansvarlige projekt, og kan derfor også iagttages som et forsøg på både at singularisere, men samtidig

²⁰ Kendetegner et system der til gode ser begge parter interesse i forhandlinger, også kaldet fra nulsum – til plussumsspil. Due & Madsen, 2006, s. 20.

holde ideen om konkurrenceevne åben for fortolkning. I selve bæredygtigheds begrebet, synes ånden om det solidariske grundlag bevaret, i det omfang, at bæredygtighed rummer en forståelse af *social sammenhængskraft*, så vel som *et godt arbejdsliv*.

5.2.3. Det indadvendte pres: *Katten i sækken*

Der ligger imidlertid, i forlængelse af udsagnet om det gode arbejdsliv fra LO-fagbevægelsen også en objektivering af arbejderen. Dette hænger sammen med hvordan begrebet solidaritet, som et samfundsøkonomisk perspektiv, ligger op til at solidariske projekter også kan være uddannelse med henblik på fx øget omstillingsparathed. Det ligges altså også, i LO-fagbevægelsens kamp for arbejderen, et ansvar hos arbejderen om at imødekomme arbejdsmarkedets krav:

"Dette er det afgørende for LO, at medarbejderne gives de nødvendige muligheder for uddannelsesmæssige kompetenceløft. Samtidig skal den tidsmæssige ramme for medarbejderinvolvering sikres inden for de aftalemæssige rammer" (Da værdier kom på arbejde, 2007: 18-20).

Og endvidere:

"På trods af denne udflytning er det lykkedes i stort omfang at skabe nye arbejdspladser. De nye arbejdspladser, der skabes, kræver dog ofte, at medarbejderne uddanner sig til mere videnstunge opgaver. Dette kræver, at medarbejderne har mulighed for livslang kompetence- og jobudvikling. Samtidig stilles der krav om fleksibilitet og mobilitet" (LO's målprogram for 2008-2011: 2).

Når LO-fagbevægelsen vælger at udtale sig om og stille krav til medarbejderens udvikling og omstillingsparathed, er det udtryk for, hvordan begrebernes møde med en særlig form for diskurs i forhandlingsøjemed får LO-fagbevægelsen til at antage en bredere økonomisk forståelse end nødvendigvis den, som gavner arbejderen mest. Solidaritet og kamp indordner altså arbejderen, i mødet med "markedet", som et slags selvprojekt, hvor kampen kæmpes for selvudvikling, og solidaritet er forståelsen for andres lignende projekter.

"Målet er, at den enkelte får mulighed for og frihed til at handle selv. Grundlaget skabes gennem solidaritet og fællesskab" (LO årsrapport, 2005: 1).

Sammenstående udtrykker citaterne meget godt den problematik, som den stærke integration med de andre dele af arbejdsmarkedet producerer. På den ene side handler det om at *give* arbejderne muligheden for at udvikle sig, samtidig med at der på den anden side er et *krav* om *omstillingsparathed* og *fleksibilitet*. Paradokset ligger i problematikken om hvordan LO-fagbevægelsen afgrænser sig fra det arbejdsmarked, LO-fagbevægelsen selv iagttager, og hvordan dette skubber begreber som solidaritet og kamp ud til at handle om, hvordan den enkelte arbejder *selv* adskiller sig, idet LO-fagbevægelsens stigende kompleksitet og integration proportionelt forhindrer begreberne i at beskrive fortidens fællesskab. Det ville ikke være analytisk fordækt at sige, at LO-fagbevægelsen på dette punkt har købt katten i sækken.

Som konsekvens skabes der et indadvendt pres på LO-fagbevægelsens evne til at beskrive sig selv som enhed. Et pres, som på sin vis omvender forholdet mellem LO-fagbevægelsen og det enkelte individuelle medlem eller arbejder. Dette fordi fællesskabet ikke længere er et udtryk for, hvordan man sammenstemmende udtrykker arbejderens behov, men et udtryk for, hvordan arbejderne udfylder fællesskabets behov for fleksibilitet i et stigende omverdenspres. Der ligger altså et pres, skabt af begrebernes internalisering af fælles økonomiske rationaler, om, at arbejderne skal varetage fagbevægelsens interesse i at holde balancen som aktør i et "forhandlingsøkonomisk system"²¹. Det er med andre ord konsekvensen af den enhedsforståelse, LO-fagbevægelsen bedriver, i et semantisk felt, præget af det fælles kognitive og moralske ansvar over for samfundsøkonomien.

5.2.4. En models gensidige afhængighed: *Det sammenfattende begreb*

Som udgangspunkt er det forhandlingsøkonomiske udtryk blevet brugt til at forklare, hvordan mødet med en særlig diskurs i forhandlingsøjemed er med til at forandre begreberne solidaritet og kamp og dermed også LO-fagbevægelsen. Helt konkret skildres det, hvordan præmissen for at være en aktør i en velfærdsstat i stigende grad handler om et cirkulært økonomisk ansvarligt rationale, hvis egenskab er at bevare arbejdsmarkedets konkurrenceevne. Argumentet er, at denne situation opstår som følge af, at forskellige parter diskursive gensidighed i forhandlingsøjemed påvirker begrebernes meningsindhold, og derved skaber en spænding imellem hidtidige erfaringer om arbejderens partikulære projekt og fremtidige forventninger om Danmarks evne til at konkurrere. Denne spænding flytter dermed begrebernes politiske og sociale udtryk og aktualiserer et andet begrebsreservoir i de enheder, hvis enhed begreberne beskriver.

²¹ Se også Jesper Due & Jørgen Steen Madsens "Når der slås søm i; overenskomstforhandlinger og organisationskultur" for en uddybning.

”Den danske arbejdsmarkedsmodel – den såkaldte flexicurity-model – kendetegnet ved et godt sikkerhedsnet i forbindelse med ledighed, korte opsigelsesvarsler og et tæt og forpligtigende samarbejde om en aktiv beskæftigelsespolitik mellem en stærk enhedsfagbevægelse, velorganiserede arbejdsgivere og en omfattende velfærdsstat, fremhæves som værende særlig duelig til at tackle globaliseringens udfordringer” (LO’s Målprogram for 2008-2011: 2).

Der er flere forhold, der gør flexicurity til et interessant begreb for anskuelsen af, hvordan LO-fagbevægelsen betragter sig selv som en aktør. Ud over at være et udtryk for en særlig arbejdsmarkedsmodel, som beskriver forholdet mellem fagbevægelse, virksomhed og stat, er det også et begreb, som sætter forandringen i LO-fagbevægelsens aktør forståelse i perspektiv på to niveauer.

- 1) Det første er det niveau, som beskriver, hvordan flexicurity er betinget af en særlig form for cirkulær samfundsøkonomisk tankegang, hvori fagbevægelsen bestrider en nødvendig plads. Der er tale om, hvordan en *enhedsfagbevægelse* sammen med arbejdsgiver og stat alene kan sikre globaliseringens udfordringer. Flexicurity sætter dermed begreb på det pres, LO-fagbevægelsen udsættes for ved erfaringsskredet i solidaritet og kamp, som er et resultat af den decentraliserede forhandlingsform. LO-fagbevægelsen betragter altså sig selv som en gensidig del af landets konkurrenceevne og dermed også som en nødvendig aktør i *balancen*.
- 2) Det andet niveau er den måde, begrebet flexicurity konstruerer LO-fagbevægelsens selvforhold. På den ene side er der både sikkerhed og fleksibilitet indbygget i modellen, men på den anden side er det kun i det omfang arbejderne formår at omstille sig og være fleksibel. LO-fagbevægelsen kan kun være en aktør i modellen, hvis medlemmet/arbejderen er omstillingsvillig og derved kan indløse forventningen fra arbejdsmarkedets øvrige parter.

”Prioriterede temaer i kongresperioden: Følge den samfundsøkonomiske udvikling og arbejde for gode samfundsøkonomiske rammer. Gennem beskæftigelsespolitikken og videre udvikling af flexicurity-modellen at sikre et velfungerende arbejdsmarked...” (Fagpolitisk grundlag, 2007: 5).

LO-fagbevægelsen definerer den moderne fagbevægelse som et led i en række af arbejdsmarkedsparter, hvis opgave er at *arbejde for gode samfundsøkonomiske rammer* igennem den fortsatte udarbejdelse af flexicurity-modellen. På mange måder tegner begrebernes forandring et billede af en moderne LO-fagbevægelse som en pragmatisk aktør, der på baggrund af samfundsøkonomiske idealer kendetegner sig selv som et led i en proces og ikke, som før, en proces i sig selv. Som Ove Kaj Pedersen også beskriver det:

”Samfundsøkonomien udgør forestillingen om en helhed: det danske samfunds økonomi; og forestillingen om et illusorisk fællesskab: alle danskeres økonomiske skæbnefællesskab”(Pedersen, 1992: 35).

5.3. Delkonklusion: *Et limbo*

Denne analyse har som udgangspunkt forsøgt at beskrive, hvilke processer der i samklang former de begreber, som tegner den moderne fagbevægelse. Det er blevet til en analyse af de perspektiver og temaer, som mødet med en stadigt stigende forhandlingsorienteret økonomisk rationalitet maner frem hos fagbevægelsen. Det er vist, hvordan de diskursive grænser mellem stat, virksomhed og fagbevægelse indbyrdes tematiser de begreber, som tegner LO-fagbevægelsens enhed og forandring.

Det er blevet diskuteret, hvordan ”forhandlingsøkonomien” er et udtryk for, hvordan aktører på det danske arbejdsmarked har mulighed for at ændre sig, eller nærmere, hvordan det forhandlingsøkonomiske rationale betinger mulighederne for at definere sig som aktør. I denne analyse er teorien om grænsernes diskursive labilitet blevet holdt op mod betingelserne for, hvordan begreber ændrer og former sociale og politiske enheder. Der er altså blevet diskuteret, hvordan netop mødet med det konstante økonomiske pres lokalt, nationalt og globalt i en stigende grad byder begreberne solidaritet og kamp, at skabe meningsdannelse for en cirkulær nationaløkonomisk rationalitet symboliseret ved forsøget på at opretholde det danske arbejdsmarkeds konkurrenceevne.

”LO-fagbevægelsens overordnede mål, er at sikre en stigende velfærd, social sammenhængskraft og et godt arbejdsliv nationalt og globalt. Det skal ske ved at udvikle en strategi for en bæredygtig konkurrenceevne for Danmark” (Det globale Danmark, 2006: 2).

Videre er det blevet diskuteret, hvordan den i forvejen centraliserede decentralisering i fagbevægelsen i mødet med forhandlingsøkonomien påvirker fagbevægelsens sammenhængskraft. Således er man tvunget til at være solidarisk med en lang række af indbyrdes forskellige økonomiske forventninger, hvis man skal bevare LO-fagbevægelsen som enhed. Derfor ser man også, hvordan spændingen mellem begrebernes erfaring og forventning presser LO-fagbevægelsen til forsøgsvis at singularisere den meningsdannelse, som begreberne præsenterer. Denne singularisering præsenterer sig i begrebet flexicurity, hvor den gode konkurrenceevne sammenstilles med arbejdsmarkedets parter balance, social sikkerhed og videreuddannelse. Selvom LO-fagbevægelsen måske forsøger at singularisere begrebet, er der alligevel tale om et begreb, hvis mening tegner et billede af en treparts-balance, og en cirkulær økonomisk forståelse, som helt centrale elementer i den danske arbejdsmarkeds frugtbarhed og konkurrenceevne.

Derudover bliver det beskrevet, hvordan begrebernes forandring imod en mere konkurrencepræget økonomisk fremstilling er med til at skabe et individuelt pres på arbejderen. For hvor repræsentationen i forhandlingsøjemed er sikret, skal arbejderen selv stå for sin egen kompetenceudvikling i samspil med arbejdspladsen. Således sættes der øget fokus på arbejderens omstillingsparathed og egen evne til at benytte sig af de kompetenceskærpende tilbud der forefindes.

”For at sikre at vi kan bestride nye job, må vi til stadighed uddanne os, derfor er livslang læring en nødvendighed”(Det globale Danmark, 2006: 19).

På den måde sættes den individuelle fællesskabs forståelse i perspektiv, og maler et billede af en fagbevægelsen som igennem kravet om enhed, i stadig stigende grad synes splittet. Fra fortidens forestilling om arbejderens sociale emancipation til nutidens nærmest systemiske fremstilling af arbejdets betingelser for arbejderens succes. Videre synes analysen at tegne et billede af en fagbevægelse, hvis seneste projekt har været at retfærdiggøre sin eksistens overfor et arbejdsmarked, som i bund og grund synes at eksistere uden om fagbevægelsen i sig selv. Splittelsen fremkommer altså i og med, at LO-fagbevægelsen i sin kommunikation åbner de tidligere enhedsdannende singulariserende begreber til at omfatte en solidaritet mellem alle i Danmark mod dem ”derude” og en fælles kamp på tværs af arbejdsgiver/arbejdstagerdistinktioner for Danmarks konkurrenceevne. Et rationale, der på grund af begrebernes kommunikative kontingens, og det deraf følgende begrebsreservoir, aktualiseres i LO-fagbevægelsens enhedsforståelse. Videre synes analysen at tegne et billede af en fagbevægelse, hvis seneste projekt har været at retfærdiggøre sin eksistens over for et arbejdsmarked, som i bund og grund synes at eksistere uden om LO-fagbevægelsen i sig selv.

Kapitel 6: Konklusion: *Et spørgsmål om identitet*

Jeg satte for det mål for dette speciale, at jeg ville forfølge forandring og forandringens historie, dersom der måtte være nogen. Indledningsvis spurgte jeg derfor til, hvordan man så kommunikativt kan lave en opgørelse over dette? Dette er mundet ud i en analyse af, hvordan enheder søges etableret igennem brugen af særlige begreber, hvordan disse begrebers spænding driver enhedens forandring, og hvordan denne spænding er forholdet imellem forskellen på de erfaringer man gør sig, og den forventning man søger at opfylde. Analytisk har dette betydet en gennemgang af de sociale og politiske observationer genstandsfeltet har gjort sig om sin enhed. Udgangspunktet var altså at beskrive, hvordan enheder forandres, men undervejs er det også blevet til nogle erkendelser omkring præmisserne for forandring.

6.1. Enhedens konstruktion: *Et spørgsmål om semantik*

Som genstand for min undersøgelse konstruerede jeg LO-fagbevægelsen med henblik på at muliggøre en iagttagelse af, hvordan denne genstand gav udsagn om enhed igennem brugen af specifikke begreber. Jeg spurgte altså ind til, hvordan LO-fagbevægelsen konstruerede enhed, og hvilke muligheder forskellige begreber gav for dette. De begreber, jeg valgte at fokusere på, var kamp og solidaritet, dels ud fra en fornemmelse af, at særligt disse begreber gav udsagn om, hvad der i den gængse forstand forbindes med en sådan arbejderkultur, og dels ud fra en analytisk interesse i at opklare, hvordan disse begrebers sociale og politiske indhold påvirkede mit genstandsfelts egen erkendelse.

Denne overvejelse ledte mig til to teser. Den første om enheden og begrebernes gensidighed og den historiske præmis for en sådan undersøgelse og den anden om den forandring og de påvirkninger, en sådan gensidighed skaber. I forbindelse med den første er det min overbevisning at begreberne i forbindelse med LO-fagbevægelsen udsagn tydeligt viser, hvordan den historiske bevægelse af de sociale og politiske dimensioner formes til standarder, der på én gang tilsiges begreberne selv, og samtidig gøres til udtryk for LO-fagbevægelsen. Begrebet solidaritet bærer altså både præg af arv og ophav, men formes også til stadighed imod LO-fagbevægelsens krav om at bevare enhed, i nye politiske og sociale dimensioner. Det samme kan siges om kamp, i det omfang at det udsteder kravet om at kæmpe for en særlig gruppe, men i takt med denne gruppes diversificering diversificeres begrebet også igennem LO-fagbevægelsens udsagn herom. Denne spænding havde dog ikke været mulig at iagttage, havde den ikke haft en historisk udvikling, igennem hvilken den på forskellige tider var blevet udmærket, og derfor kunne analyseres.

Med henblik på den anden tese, så blev det evident hvordan begrebernes krav om en kontrær asymmetri, igennem hvilken LO-fagbevægelsen kunne genkende sig selv *fra* noget andet, slog rod i en decentralisering. Decentraliseringen blev således et udtryk for, hvordan spændingen i begreberne tvang LO-fagbevægelsen til at omstrukturere for at bevare sin enhed, da man indad til ikke kunne andet end at være solidarisk eller kæmpe sammen. Begreberne skaber altså for LO-fagbevægelsen en konstant iboende semantisk kamp for at kunne definere sig.

6.2. Tese tre: *Når begreber ikke er lig med identitet*

Dette bringer mig videre til at konkludere på min tredje tese. Det var i starten min overbevisning, at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem brugen af begreberne kamp og solidaritet internaliserede en specifik samfundsøkonomisk rationalitet. Det er det for så vidt stadig, men billedet må nuanceres. Nuanceringen er i udgangspunktet et sammenspil mellem to faktorer. Den ene, som jeg vil beskrive her, handler om, hvorvidt og i hvor høj grad en enkeltstående enhed er i stand til at kontrollere sin egen konstruktion af enhed, og det andet, som jeg vil beskrive senere, handler om kompleksitet.

I forhold til spørgsmålet om at kontrollere enhedskonstruktion er pointen, at de kontrære modbegreber måske nok kan beskrive en politisk enhed, men det, de ikke kan fortælle enheden, er, hvordan deres identitet ikke er summen af disse begreber, dertil er begreberne ikke stabile nok. Videre ligger der i negationen af den kontrære modpart, at man kun kan beskrive sin egen enhed, og at denne enheds handlingspotentiale kun kan føres frem i negationens tegn. Man vil med andre ord altid beskrive sin egen beskrivelse, og i den konstruktion er man blind for kommunikationens kontingens. Det er derfor min pointe, at LO-fagbevægelsen i hovedtræk konstruerer sin enhed igennem begreberne kamp og solidaritet uden nødvendigvis at have kontrol over deres givne meningsindhold. Sagt på en anden måde er det muligt at konstruere sin antagonistiske modpart igennem singulariseringen af visse begreber, men da disse begreber ikke er "rene", i den forstand at de aldrig *kun* har betydning for det *enkelte* sagsforhold, bliver den konstruerede enhed så at sige "forurennet". Dette fordi begrebernes historiske mening, eller de sociale og politiske sagsforhold, aldrig sprogligt kan reduceres til en enkelt begrebsligt forståeligt kilde. Derfor vil en del af det historiske indhold altid aktualiseres i enhedens selvbeskrivelse på grund af det kontrære erkendelsesforhold begreberne tilbyder, som i kraft af dets asymmetri altid vil defineres igennem to modparter. Af samme grund kan solidaritet og kamp heller ikke *kun* rumme LO-fagbevægelsen, da singulariserede begreber altid vil indeholde generel mening og omvendt. Man kan altså argumentere for, at aktualiseringen af det velfærdsstatslige projekt i LO-fagbevægelsens selv forståelse, ikke så meget er et

produkt af LO-fagbevægelsens egen konstruktion af deres enhed, som det er et resultat af den identitet sagsforholdene og den historiske mening foreskriver. Insisterer man på konsekvent at konstruere sig selv som værende de, der er kæmper *for* solidaritet, kan man ikke nødvendigvis gøre andet end at forholde sig ensidigt til dét, og derved gør man sig blind for begrebets vandring. Det er altså misforståelsen af, at begrebernes enhedsskabende karakter, i deres aktualisering, til enhver tid kun artikulerer ens egen enhed, der får LO-fagbevægelsen til, i deres enhedskonstruktion, at fremstå splittet.

6.3. Differentiering: *Kompleksitet og identitetsforvirring*

Det forekommer mig, at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion igennem begreberne kamp og solidaritet konstituerer en enhed med identitetsproblemer. Som vist i analyserne betinger begreberne kamp og solidaritet ikke længere én partikulær *arbejderkamp*, men mange forskellige kampe, også indenfor LO-fagbevægelsen. Dét samfundsøkonomiske felt, hvori begreberne artikuleres, præges af en forhandlingsøkonomisk struktur, som påvirker de enkelte grænser mellem fagbevægelse, stat og arbejdsgivere. Dette stiller omvendt krav til LO-fagbevægelsen om samlet set at kunne bevare enheden i bredden, hvorfor forventningshorisonten for henholdsvis kamp og solidaritet strækker sig til at måtte omfatte breddens forventninger hvilket også kommer til udtryk i både fagpolitiske programmer og de globale hensyn, LO-fagbevægelsen forsøger at omfatte i kampen.

Det handler teoretisk om, at LO-fagbevægelsens stærke bånd til begreberne kamp og solidaritet misforstås af enheden og reduceres til et spørgsmål om identitet, hvilket det ikke kan være. Kamp og solidaritet markerer sig i LO-fagbevægelsens artikulation om dem som indholdsfaste størrelser, hvorigennem LO-fagbevægelsens som enhed fremtræder som en bestemt størrelse. Men samtidig med det er den stærke kobling til et velfærdstatslig økonomisk rationale, de omkringværende sociale forhold, og den generelle organisatoriske decentralisering, også medbestemmende for hvilket historisk indhold begreberne dækker over. Når LO-fagbevægelsen derfor erklære at de kæmper med og for solidaritet, så kæmper de i virkeligheden for en samfundsøkonomisk struktur, som bliver gensidigt forstærket af begrebernes nuværende inhabilitet til at markere hvad der står på den anden side, i kraft af en stigende kompleksitet i de sociale og ikke mindst politiske sagsforhold. Problematikken for LO-fagbevægelsen ligger i, at den kun er noget værd for det politiske system, såfremt ifald den står samlet. Omvendt betyder dette, som tidligere beskrevet, at LO-fagbevægelsens aktualisering af begreberne kamp og solidaritet, både på grund af den decentraliserede organisering, og presset på egen aktør forståelse i forhandlings økonomiske regi, bliver mere inkluderende i deres omfang. Dette skyldes til dels at det velfærdsstatslige projekts bæredygtighed,

eller det fællesøkonomiske ansvar, er den gennemgående norm man forholder sig til, og dels den omstændighed at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion, i forhold til at have interesse for det politiske system, nødvendigvis må appellere til fællesskabet. Derfor konstruerer LO-fagbevægelsen en enhed, som i yderste forstand mere og mere består som en del af noget andet, i stedet for noget i sig selv.

Videre kræver den stigende kompleksitet i samfundet generelt at forskellige systemer²², i langt højere grad må kommunikerer med hinanden på trods af deres indbyrdes forskelligheder, hvilket stiller krav til enheders refleksivitet omkring denne kommunikation for igennem differentieringen at fremstå samlet. Men som analysen har vist, og som der er blevet uddybet her ved vejs ende, så fremstår LO-fagbevægelsen i begrebshistoriens optik ikke som en enhed der er refleksiv nok omkring begrebernes kommunikative kontingens. Det handler om, at LO-fagbevægelsens enhedskonstruktion betinges af begreberne på en måde, således at de på den ene side må være solidarisk med deres egen solidariske kamp, og på den anden side også må være solidariske og kæmpe for hele det danske arbejdsmarked. Den identitetsmisforståelse begreberne producerer, i og med at LO-fagbevægelsen i deres enhedskonstruktion aktualisere dem, er en misforståelse af at det er begreberne selv som producere en fagbevægelse, og ikke deres semantiske struktur. Trods det, forbliver begrebssproget, omkring den struktur igennem hvilken LO-fagbevægelsen beskriver sig selv, ved med at opstå i det samme spænd. LO-fagbevægelsen tolker altså til stadighed deres rolle, igennem en forestilling om, at begrebernes indhold er konstant. Man er kort sagt ikke refleksiv nok om den kontingens, der til enhver tid præger begreber. Derfor kan solidaritet, som tidligere nævnt, heller ikke vedvarende beskrive LO-fagbevægelsens enhed, i det omfang at begrebets indhold måske allerede ikke dækker over den modstilling man ønsker beskrive, og kan beskrive. Det synes altså, på flere måder end én, at den politiske og sociale virkelighed LO-fagbevægelsen observerer, i gennem begreberne kamp og solidaritet, og på trods af udsagn om det modsatte, definere en enhed med identitetsproblemer.

²² Jeg forholder mig kun til teorien i det omfang den er beskrevet med henblik et andet perspektiv på kompleksitet. Se blandt andet Kneer, George & Nassehi, Armin: "Samfundsteori". I Niklas Luhmann – *Indtroduktion til teorien om sociale systemer*, Hans Reitzels Forlag: 115-161.

Kapitel 7: Perspektiv: *Forgreninger*

Essentielt for denne afhandling har været forståelsen af, at der ikke findes noget iagttagersafhængigt perspektiv, hvorfra man åbnelyst kan sige at have udsigt til sandheden, eller hvorfra man kan sige at kunne udtale sig om noget normativt. Specialer her har været min iagttagerkonstruktion, og det, der kan udtales herfra, kan kun være om iagttagelser af iagttagelser som iagttagelser.

Nedenstående har jeg forsøgt at ændre på mit perspektiv for at vise, hvordan en anderledes optik kunne have fremsagt andre problemstillinger eller indført en anden følsomhed for den anvendte empiri. Når jeg gør dette, er det, fordi jeg ønsker at gøre det klart, at selvom visse stier følges bedst i lyset, så befinder fantasien sig bedst i mørke. Med det mener jeg, at det ikke altid er muligt at vide hvad man kan se før man ikke kan se.

Alligevel vil jeg finde lærredet til det store billede frem. For ser man på det store hele, er perspektivet for fagbevægelsen ikke en ensidig diskussion om begreber, ækvivalenskæder eller styringsteknologier. Men en diskussion om dybt omfattende strukturelle koblinger, om et helt arbejdsmarkeds værdier og om noget så centralt og flygtigt som historiske begivenheder. Spørgsmålet er, om det er frugtbart i sit analytiske udgangspunkt at fragmentere et arbejdsmarked til én aktør, om det overhovedet er brugbart i sin forestilling at antage det enes uafhængighed af det andet, jf. mit eget genstandsfelt?

Svaret må være nej. Det tjener kun det formål at fremsætte analysestrategiske pointer i form af særlige optikers mulighed for at danne et særligt begrænset, om end forskellige, blik. Men på samme måde som begreber ikke kan adskilles fra det sociale og det politiske, kan det sociale og det politiske heller ikke skilles fra begreber. Derfor vil det hele tiden basere sig på, hvordan man som analytiker afgrænser og konstruerer sin iagttagelsesgenstand, med henblik på at forstå, hvordan noget overhovedet kan sige noget om noget i første omgang. Ikke desto mindre har jeg her kort forsøgt at perspektivere mine perspektiver i et forsøg på at afkode mine egne iagttagelser som noget der ikke er iagttagersafhængigt, og som tillader mig en vis grad af normativitet. Det interessante er, at på samme måde som LO-fagbevægelsen er betinget af de begreber, den aktualiserer som enhedsbeskrivende, på samme måde betinger jeg mig selv til at forfølge den optik, jeg fra starten lagde for dagen. Derfor giver denne analyse også et indblik i, hvordan man igennem den konsekvente brug af specifikke begreber, afgrænses til kun at kunne beskrive i de begreber.

Et perspektiv på mit perspektiv må derfor være, hvordan en iver for at beskrive noget centralt bliver til en forståelse af, hvordan helheden udgøres af fragmenter. Set i lyset af den analysestrategiske afgrænsning er der akademisk ikke noget i vejen for den betragtning, men det efterlader alligevel en nagende fornemmelse

af, at specialet, som et fragment af noget andet, ikke er i stand til at fortælle *hele* historien i et omfang, så det der står tilbage uden forklaring, bare er et simpelt puslespil.

7.1. Undskyld, politisk...!?

Et stående tema for fagbevægelsen har altid været dennes kobling til den politiske semantik, og her er det særligt arbejderpartiet Socialdemokraterne, som holdningsmæssig har malet det politiske billede af fagbevægelsen. Det er imidlertid ikke en tråd, denne opgave har forfulgt, selvom man i sagens natur godt kunne have studeret begrebernes betingelse af det politiske system for derfra at have studeret præmisserne for fagbevægelsen. Dette speciale efterlader ikke i sig selv et tydeligt indtryk af, hvordan forholdet mellem det politiske system og fagbevægelsen er gensidigt betinget, og af, hvordan kamp og solidaritets tyngde, i høj grad kan siges at komme fra politiske lod.

Videre forekommer det mig, at et perspektiv, denne afhandling med fordel kunne have støtte sig op ad, hvis ikke for andet end referencens skyld, ligger et niveau under, hvad der her gøres til genstand. Det drejer sig her om, hvordan begreberne internt formes af politiske kampe om udfyldningen af begreberne kamp og solidaritet. Her er altså tale om, hvordan indbyrdes magtkampe sammenstillende visse forbund over for andre, i forsøget på at fiksere et givent begrebs mening. Dette særligt efter at koblingen til Socialdemokraterne er blevet afskåret, eftersom den interne politiske identitet dertil måtte genkonstrueres. Det er med andre ord enhedens kamp om enheden for at sige det i nærværende termer. Dertil bemærkes det da også:

”Arbejderbevægelsen findes ikke mere. Nu findes der et parti og en fagbevægelse, som hver især bliver svækket (...). Medlemstilbagegangen har man jo alligevel ikke fået stoppet” (Poul Monggaard i Ugebrevet A4, 2007, Nr. 29).

Det er imidlertid min pointe, at skulle et sådan mønster af politiske dagsordner og meningskamp sættes i system, ville perspektivet have været bedre stillet med et andet teoretisk blik. En sådan optik kunne Ernesto Laclau²³ med fordel have bidraget med. I det omfang ville det have været en analyse af, hvordan

²³ Ernesto Laclau er professor ved University of Essex. Gennem sin karriere har han især været optaget af spørgsmål angående politik og stat. I 1985 udgav han sammen med Chantal Mouffe bogen *”Hegemoni and socialist strategy”* som formulerer et nyt kritisk projekt bygget op omkring en diskursanalytisk rekonstruktion af begrebet hegemoni (Andersen, 1999, s. 87)

forskellige ækvivalenskæder skaber og fastholder mening igennem en diskursiv kamp²⁴ om begrebers indhold. I Laclaus optik er kampen om meningsudfyldningen af begreber politisk, hvilket dermed gør politik allestedsnærværende og er ikke kun forbeholdt enkelte systemer. Der er altså ligheder, men også forskelle, i og med at Laclau i store træk beskæftiger sig med mere specifikke politiske manifestationer og kampe, og ikke så meget i *hele* historiske billeder. Altså hvor Koselleck taler om spænding, det i begrebernes kontrære polariserings forhold som forandringens drivmiddel, betoner Laclau den hegemoniske kamp og fiksering.

Modsat dette speciales analyse, ville en hegemonisk optik have blik for, hvordan kampen for fiksering af mening skaber og opløser ækvivalens imellem aktører og enheder omkring tomme betegnere i hegemoniske kampe²⁵. Forskellen er, at afhandlingens optik i denne omgang, ikke på samme måde har blik for ækvivalenskædernes sammenstilling af det betegnede eller den tomme betegner, hvoromkring det politisk opstår i kampen om udfyldning. Hvor specialet nærmere spørger til betingelserne for politiske og sociale enheder, spørger Laclaus optik altså til mulighederne for politik dannelse.

7.2. Individ(skab)

En anden problemstilling afhandlingen her kun berører i et begrænset omfang, er, hvordan selvteknologier og kontrakter præger den enkelte arbejders arbejdsliv (Mik-Meyer & Villadsen, 2007: 23). I opgaven diskuteres det, hvordan begrebernes møde med en "forhandlingsøkonomisk" struktur præger dem mod en cirkulær økonomisk samfundsforståelse, hvor omstillingsparathed og konkurrenceevne lægges sammen med fagbevægelsens egentlige værdikamp, i begrebet flexicurity. En anderledes kritisk vinkel på flexicuritybegrebet, end den i opgaven præsenterede, kunne være fagbevægelsens bidrag til governmentaliseren af individet igennem velfærdsprojektet²⁶. Spørgsmålet drejer sig altså om, hvordan der interverneres i arbejdslivet i forsøget på at kræve arbejderens deltagelse i velfærdsprojektet ved

²⁴ "By discourse, as I have attempted to make clear several times, I do not mean something that is essentially restricted to the areas of speech and writing, but any complex of elements in which relations play the consecutive role"(Ernesto Laclau, *On Populist Reason*, 2005, s.68).

²⁵ "'Hegemony' will allude to an absent totality, and to the divers attempts at recomposition and rearticulation which, in overcoming this original absence, made it possible for struggles to be given meaning and for historical forces to be endowed with full positivity"(Ernesto Laclau, *Hegemony and Socialist Strategy*, 1985, s. 7).

²⁶ I LO's årsrapport fra 2005 siges det blandt andet at: "LO har sat fokus på HK-medarbejdernes rolle i et stort udviklingsprojekt med overskriften "Fra serviceleverandør til medproducent". I 2005 afsluttedes 1. fase af projektet, som skal give kontorfunktionærerne i LO et kompetenceløft samtidig med, at ressourcerne anvendes mere effektivt. Ideen bag projektet er at udvikle de klassiske HK-funktioner og ruste medarbejderne til at påtage sig nye opgaver, som går længere end de administrative servicefunktioner".

konstant at være villig til igennem omstilling at skabe selvudvikling, blandt andet ved hjælp af kontrakter (Andersen, 2004: 4-27).

Samtidig må en sådan analyse spørge ind til, hvorvidt solidaritet, i dets bydende nødvendighed for LO-fagbevægelsen, som vist i analysen, antager form af en magtteknologi, dersom der i magtteknologier er: *"(...) installeret en bestemt tanke og mål-middel-overvejelse i dem, som giver dem en særlig retning"* (Mik-Meyer & Villadsen, 2007: 28). Altså hvordan gøres solidaritet til et udsagn om en teknologi, hvis mål det er at bestemme individers adfærd, i det omfang man som organisation, her fx LO, ønsker at fremstå solidarisk som enhed, og videre hvordan dette perspektiv synes at være udtryk for en velfærdsstatslig styringsrationalitet (Donzelot, 1995). Vi er altså fremme ved, hvordan en "magt-analyse" vil give indblik i hvordan der inter文veres i arbejdslivet på baggrund af en sammenfattende velfærdsrationalitet modsat begrebshistoriens indsigelse imod, at noget i grunden kan reduceres til enkelte sagsforhold. Som et eksempel udtales det, at *"følelser og tillid til den omgivende verden er en stor del af LO's kampagne. En kampagne, der gerne skulle få danskerne til at føle solidaritet med folk i andre lande og skabe nye billeder af EU-landene, slutter LO-formanden"* (Udspil, nr. 12, 1998), hvilket viser en iagttagelse af en ønsket adfærd i forbindelse med solidaritet. Spørgsmålet om hvorvidt fagbevægelsen igennem et solidarisk projekt udøver styring på deres medlemmer, er altså ikke et perspektiv dette speciale besidder, endsige har optikken til hverken at be- eller afkræfte, men er noget, der må overlades til andre analyser af samtidens fagbevægelse.

Litteraturliste

Bøger og tidsskrifter

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier – Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*; Nyt fra Samfundsvidenskabernes.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2004): *Kontraktliggørelse af borgeren – om indskiftning af pligt til frihed*; Nordiske Organisationsstudier, nr. 1 2004, Årgang 6; Fagbokforlaget.

Andersen, Niels Åkerstrøm, Kjær, Peter & Pedersen, Ove K. (1996): *Forhandlingsøkonomi: teori eller samfundsdiagnose?*; Dansk Sociologi nr. 3, 7. Årgang, september 1996.

Berrefjord, Ole, Nielsen, Klaus & Pedersen, Ove K. (1989): *Forhandlingsøkonomi i Norden*; Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Donzelot, Jacques (1995): *Promoveringen af det sociale*; oversat af Jesper Visti Hansen; Dansk Sociologi nr. 3, 6. Årgang, oktober 1995.

Due, Jesper & Madsen, Jørgen Steen (1980): *Overenskomstsistemets sammenbrud - En analyse af det danske overenskomtsystem og overenskomstforhandlingerne 1978-79; Perioden 1850-1980*; Kultursociologiske Skrifter nr. 11; Akademisk Forlag.

Due, Jesper & Madsen, Jørgen Steen (1988): *Når der slås søm i - overenskomstforhandling og organisationskultur*; Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Due, Jesper & Madsen, Jørgen Steen (1999): *Septemberforliget og den danske model - Baggrund, indhold og udvikling 1899-1999*, Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen i Danmark.

Due, Jesper & Madsen, Jørgen Steen (2006): *Fra storkonflikt til barselsfond – Den danske model under afvikling eller fornyelse*; Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Koselleck, Reinhart (2007): *Begreber, tid og erfaring - En tekstsamling*; Jens Busck, Jeppe Nevers & Niklas Olsen (red.); Jens Busck (oversættelse); Hans Reitzels Forlag.

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985): *Hegemony and Socialist Strategy - Towards a radical democratic politics*; Verso.

Laclau, Ernesto (2005): *On Populist Reason*; London: Verso.

Luhmann, Niklas (2000): *Sociale systemer – grundrids til en almen teori*; København: Hans Reitzels Forlag.

Løkkegaard, Finn (1994): *Danmarks Industrialisering*; Dansk Industri.

Mack, Charles S. (1997): *Business, politics, and the practice of government relations*; America: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.

Maskell, Peter (1992): *Nyetableringer i industrien*; Erhvervsøkonomisk Forlag S/I.

Mik-Meyer, Nanna & Villadsen, Kaspar (2007): *Magtens former – Sociologiske perspektiver på statens mode med borgeren*; Hans Reitzels Forlag.

Pedersen, Ove K. (1992): *Stabilitet og forandring i overenskomstsyste­met på det private arbejdsmarked 1985-1991*; Økonomi og Politik, Nr. 1., 65. Årgang, april 1992; Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Pedersen, Ove K. (2008): *Diskurs og Institution. Arbejdets Institutionelle Historie. Et ufuldendt manuskript*. 53; CBS Library, København.

Pedersen, Ove Kaj (1985): *Institutionel historie: om kampagnestyret forhandlingsøkonomi og konsensusplaget løndannelse*; Roskilde.

Rasborg, Klaus (2004): "Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sociologi" i *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, Lars Fuglsang & Poul Bitsch (red.); Roskilde, Roskilde Universitetsforlag.

Rorty, Richard (1999): "Sprogets kontingens" i *Kontingens, ironi og solidaritet*; København; Forlaget Modtryk: 13-39.

Schlüter, Poul (1999): *Sikken et liv*; Aschehoug.

LO-udgivelser

Arbejderen, meddelelsesblad for De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark; De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark, nr. 1, 1. Årgang, 1904.

Arbejderen, meddelelsesblad for De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark; De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark, nr. 4, 2. Årgang, 1905.

Arbejderen, meddelelsesblad for De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark; De Sammenvirkende Fagforbund i Danmark, nr. 4, 7. Årgang, 1910.

Arbejdspladsens samfundsansvar – et debatoplæg; LO, juni 2001.

Da værdier kom på arbejde – Anledninger til kompetenceudvikling; udarbejdet af Roskilde Universitet til projektet "Nye Værdier i Arbejdslivet"; udgivet af LO, Landsorganisationen i Danmark, april 2007.

Det globale Danmark, LO's oplæg til en ansvarlig globaliseringspolitik; LO, 2006.

Fagpolitisk Grundlag. Vedtaget på LO's 36. ordinære kongres, 28.-31. oktober 2007.

Kom ind i kampen – gLObalisering, Danmark og det globale arbejdsmarked; LO Kongres 2007, Landsorganisationen Danmark; Arco; oktober 2007.

LO's værdigrundlag. Vedtaget på LO's ekstraordinære kongres, 8. februar 2003, Landsorganisationen i Danmark, Jydsk Centraltrykkeri, marts 2003.

LO's målprogram for 2008-2011. Vedtaget på LO's 36. ordinære kongres, 28. -31. oktober 2007.

Medarbejderdreven innovation – En værktøjspjece til inspiration på arbejdspladsen; udgivet af LO, Landsorganisationen i Danmark; København, maj 2007.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 1, 1998.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 1, 1999.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 12, 1998.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 13, 2001.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 17, 1998.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 18, 2001.

Udspil, LO's Nyhedsbrev; nr. 8, 2000.

Ugebrevet A4, nr. 1, 8. januar 2007.

Ugebrevet A4, nr. 22, 7. september 2002.

Ugebrevet A4, nr. 28, 28. august 2006.

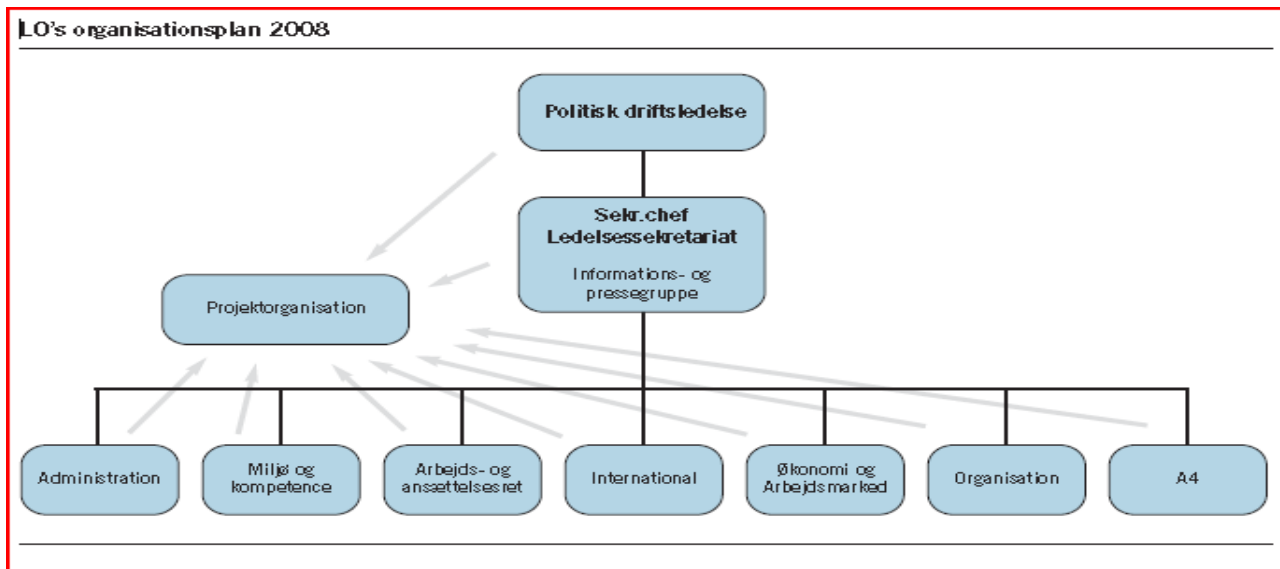
Ugebrevet A4, nr. 29, 3. juli 2007.

Årsrapport for 2005, Landsorganisationen i Danmark.

Årsrapport for 2007, Landsorganisationen i Danmark; november 2008

Årsrapport for 2008, Landsorganisationen i Danmark; april 2009

Bilag 1

LO-fagbevægelsen: *Et hurtigt overblik*

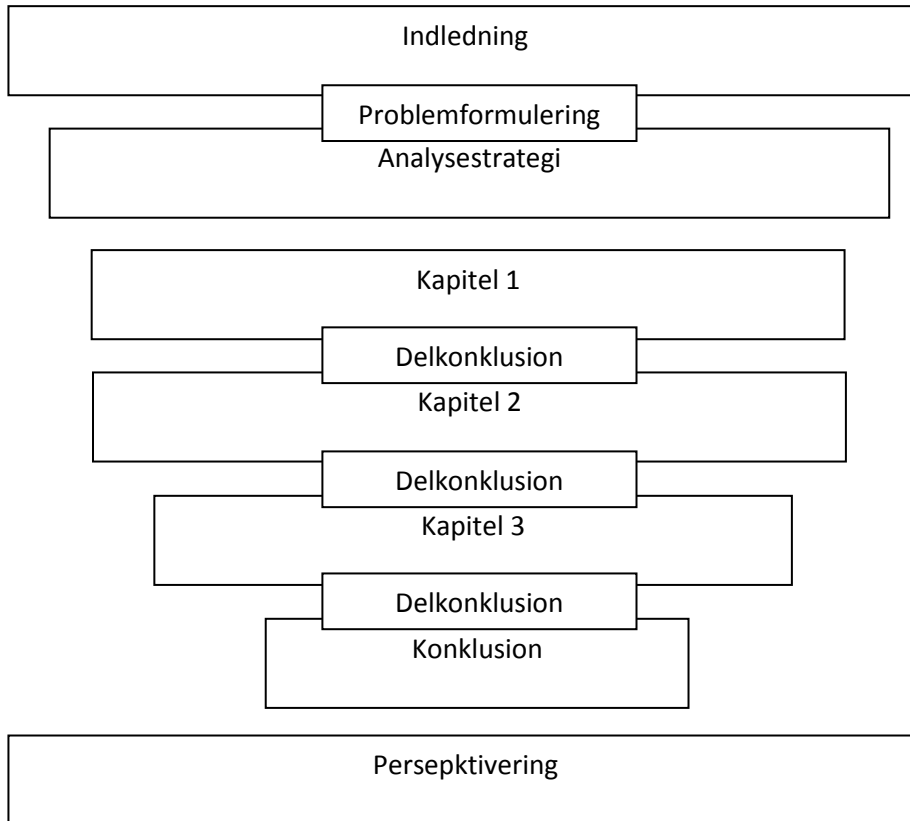
De sammenvirkende Fagforbund (i dag Landsorganisationen Danmark, LO) dannes i 1898 som svar på en række forskellige arbejdskonflikter og som modpart til Dansk Arbejdsgiver Forening (DA). LO-fagbevægelsens øverste ledelse er den kongres, som afholdes hver fjerde år, og som består af fire hundrede delegerede repræsentanter fra medlemsforbundene samt LO's daglige ledelse. Kongressens formål er at gøre status over den forløbne periode og vedtage et målprogram frem til næste periode. Derudover tages der stilling til om der skal ændres love samtidig med at LO's daglige ledelse for næste periode skal vælges (LO.dk).

Imellem de fireårige perioder er LO's øverste ledelse hovedbestyrelsens syv og fire medlemmer, som igen er sammensat af medlemsforbund og daglig ledelse. Derudover er det muligt for karteller at sidde med som observatører. Hovedbestyrelsens primære opgave er at ajourføre mål og opgaver mellem perioder samt tage stilling til faglige, politiske og økonomiske spørgsmål. Hovedbestyrelsen mødes mellem fire og seks gange pro anno.

Den daglige ledelse består en formand, en næstformand, to sekretærer og ti medlemmer fra medlemsforbundene. Formanden, næstformanden, sekretærerne og de ti medlemmer vælges alle på kongressen hvert fjerde år. Den daglige ledelse er den øverste myndighed mellem hovedbestyrelses møderne og mødes engang hver anden uge. Samtidig består den daglige politiske ledelse fra formanden, næstformanden og de to sekretærer i varetagelsen af de på kongressen vedtaget mål – og fagpolitiske programmer.

Bilag 2

Specialets opbygning:

Bilag 3

Begrebsafklaring:

Begrebsbegreb:

Dækker over forståelsen af hvad et begreb er. I specialet fremlægges det som forståelsen af, det autonome rum for begrebet skabes igennem distinktionen ord/begreb/sagsforhold. Hvilket dækker over forståelsen af, at begrebet altid er flertydigt, i det omfang det aldrig kan reduceres til én enkelt distinktion.

Enhed:

Det forhold, at man igennem kontrære antagonistiske begreber, kan genkende sig selv ved at være det modsatte af noget andet.

Epistemologisk orienteret videnskabsteori:

Det at der ikke spørges til *hvad* men *hvordan*. Eller under hvilke former og betingelser er en bestemt meningsfuldhed blevet til. Spørger ikke til essensen, men til hvordan essensen bliver konstrueret.

Erfaringsrum og forventningshorisont:

Forklares i specialet som den grunddistinktion, hvor imellem tid eksistere. Erfaring er den nutidige fortid, de begivenheder som huskes og indlejres, og forventningshorisont er den nutidige fremtid, altså det der forventeligt skal indløses. Derfor hænger begrebsanalysen sammen med en analyse af hvordan disse to distinktioner forurener hinanden i den spænding, der i nutiden skubber historien fremad.

Forhandlingsøkonomi:

Fremsættes som det forhold, at politikområdernes afgrænsning står i centrum for diskursive og institutionelle processor og ikke altid kan regnes for altid og allerede afgjort igennem konstitutionelle regler og normer. Dertil ligger forståelsen af, at grænserne konstant er til forhandling. Indeværende i den nyere forhandlingsøkonomi er forståelsen af, at det er en teori for forklaringen af hvordan betingelser for aktører konstant forandres og sættes på spil, og dermed også institutioner.

Sagsforhold:

Specifikke temaer i social og politisk historie, som fx arbejdsløshed.

Samfundsøkonomi:

Begrebet bliver i specialet fremstillet som den sammenstemmende tanke om alle danskeres økonomiske fællesskab, altså en (illusorisk) forestilling om helhed.

Semantisk felt:

Den konflikt som opstår imellem aktualiseringen af forskellige sociale og politiske sagsforhold, og som styrer givne udsagns mulighed for meningsfuldhed i specifikke hændelsesforløb.

[illegible]